

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Aurifodina artium et scientiarum omnium

Drexel, Jeremias

[Antwerpen], 1641

Pars Prima

urn:nbn:de:bsz:31-97047

PARS PRIMA.

Excerptorum Necessitas,

scilicet

Excerptum esse.

CAPVT I.

Quid Excerptare, Quid Excerpta.

EVLOGIVS & FAVSTINVS
colloquuntur.

EVLOGIVS. Excerptum
dum ajo, & quidem
cum cura & studio. Ad
plenam eruditionem
vix ullus est accessus ni-
si hac semita. Quasi fieri
principio: Quid est Ex-
cerptare, quid Excerpta nominas? Si de voce
lis sit, eam à viris doctissimis usurpata
obseruo. Iustus Lipsius in Epistolica in-
stitutione asserit, ei, cui profectus litte-
rarius cordi sit, opus esse Excerptis qui-
busdam & Notis rerum. Ita & Ciceronem
audio loquentem: Excerptes, inquit, ex
his ipsis, si quid inest boni. Vnde Ex-
cerpta dicimus, quæ veluti flores è libris
enotamus.

B

EA

a Cic. 3. de Officiis.

Est igitur *Excerptare* è scriptore quocumq; cum iudicio in certas classes id annotare, ac seligere, quod iudicaretur usui futurum. Legere, & nihil seligere, meo iudicio, prorsus negligere est. F A U S T. Ergo nihil utiliter legero, nisi calamum, chartam, atramentum ad manum habeam? E U L O G. Ita prorsus censeo: pænè omnis lectio perit, quæ nihil excerptit. Et en, ut in rem præsentem venias: Hic mihi Tertullianus Afer eruditissimus scriptor in manu. Sine hujus lectione Cyprianus diem nullum trans mittebat. En igitur scriptorem, & en simul Scriptoriam supellectilem, pennam, sepiam ^a, chartam. Hic meus mos est à puero, non lecta tantum, sed & audita, subinde etiam visa, dignioris notæ in meum usum trahere annotando. Ita hunc, ita alios omnes auctores tracto, meos, ut possum, facio, dum ea, quæ notatu digna censeo, in diversas chartas, ac classes excerpto. F A U S T. Quas illas amabo? Hoc unum unice nosse aveo. E U L O G. Festinemus, quæso te, sed lentè; hæc omnia quam potero explicatissime tradam, sed tempore, & loco. Iam quærimus, quid studii sit, *Excerptare*. In quo, nisi me fallo, vel oculis tuis fidem faciam. Vides hunc auctorem? Ex eo selectiora suis quæque classibus inscribo. Atque hoc appello *Excerptare*.

Quod enim Philologus, quod Poëta è

Maro.

^a Sepia, ater liquor piscis, atramentum.

Maro.
Curio.
Arnob.
ex Ari.
matic.
dicus
sultus
Theol.
no, C.
trahit
nec P.
sulti,
plam
dum es
bus fu
hujus

Exc

O M
le
sed ge
gnis, a
suis fu
ma fit
retine
lectio
tor ren
moria
sine ex
impet

PARS I. CAP. II. 3

Marone aut Nasone, quod Historicus & Curio aut Plutarcho, quod Rhetor ex Arnobio aut Cicerone, hoc Philosophus ex Aristotele aut Platone, hoc Mathematicus ex Ptolemæo aut Tychone, Medicus ex Hippocrate & Galeno, Iurisconsultus ex Bartolo, Baldo, aut Iustiniano, Theologus & Concionator ex Augustino, Chrysostomo, aut Bernardo in suum trahit usum excerptendo. Sine his notis nec Philologi, nec Medici, nec Iurisconsulti, nec Theologi, ad illustrem & amplam eruditionem pertinent. *Excerptum est*, aut ignorantia nomen in pluribus subeundum. Et primam assertionis hujus rationem subjungo.

CAPUT II.

Excerptorum necessitas ob memorie instantiam.

Omnium, quæ audis, quæ vides, quæ legis, meminisse, non hominis est, sed genii celestis. Memoria humana segnis, angusta, volatilis, infidelis est, nisi suis fulciatur adminiculis. Sed tenacissima sit; fieri tamen non potest, ut omnium retinens sit, quæ pluribus annis studiosa lectio retineri veller. Labor improbus tot rerum imagines in hoc ærarium memorie recondit, reconditas diutissime sine excerptis conservare, vix ullus labor impetraverit. Operosum est suis quæque

B 2

fori-

foribus in hunc memoria recessum, & nescio quos secretos sinus congerere. Magnæ molis est in hoc spelæum, quod in occipitio suspendit natura, terrarum molem importare, cœlorum immensitates, undarum flammarumque regna concludere, difficillimum est huc congesta, velut aureos nummos arca coërcere.

Magna vis est memoriæ, non nego, pratorium grande, penetrale amplum, sed non infinitum. Certos ea limites ac fines habet, ultra quos progredi non permisum. Hic rerum diversarum imagines certis velut cellulis reponuntur, sed nisi reposita habeant custodes qui servant, illud memoriæ carcerem nullo negotio effringunt, & aufugiunt. Fit nonnunquam, ut subinde frumenti plurimum in alatos vermiculos animetur: hinc toties panem granariis, frumentum vivum evolat. ira prorsus imagines rerum in memoriam velut pensile horreum immissa, domino non advertente se subducunt & evolant. Vis retinere? Custodes adhibere.

Notus & Excerpta.

Questus jam olim Augustinus de memoriæ labe: Quam multa, inquit, hujusmodi gestat memoria mea, quæ jam inventa sunt, & sicut dixi, quasi ad manum posita, quæ didicisse & nosse dicimur. Quæ si modestis temporum intervallis recolere desivero, ita rursus demerguntur, & quasi in remotiora penetrabilia dis-

bup

buntur, ut denuò velut nova excogitanda sint, in idem iterum. ^a Tot nimirum novæ rerum notiones memoriam subeunt, vt priores & vetustæ aboleantur, imago scilicet imaginem expellit, aliis aliæ succedunt.

Memoriam Plato stomachum animi, Augustinus animi ventrem vocavit. Appositè. Nam uti stomachus quotidie multa variaque recipit, nec tamen diuturnum hospitium indulget; ita prorsus memoria plurima quidem eaque diversissima complectitur, sed brevi velut oneris impatiens, aut admissorum hospitum pertasa, longè facilius dimittit, quam admisit. Huic malo Excerpta & Notæ medentur.

Memoria vas multorum capax, sed rimarum plenum, hac atque illac perfluir. Meminisse siquidem est rem memoriæ commissam custodire; sed heu difficulter committitur, difficillime custoditur commissum. Quod si quid inhærescat altius, ni repetitione perpetua recolatur, fluminis ritu dilabitur. Vt enim fecundus ager nisi cultione quotidiana exerceatur, silvescit: sic egregia licet memoria nisi Notis & Excerptis ad reddendum depositum excitetur, ab oblivione misere vastatur.

Quid ergo multa didicisse, quid legisse multa proderit, si ea quæ legeris, quæ di-

B 3

dice-

^a August. l. 10. Confess. cap. 11.

diceris, iterum elabi pariaris, non facile
umquam revocanda? Laboris nimirum
amans est, qui discit, ut obliviscatur.
Quam multi florent inter magnos ma-
gni & ipsi, nisi hæc uredo illos afflaret!
Plurimos reperiās, qui variā ac multā le-
ctionis plurima sciunt, at fere nesciunt,
quæ sciant, quia meminisse nequeunt:
quod incredibile est, quàm ad scientias
potenter faciat.

Perspexit hoc probe perspicacissimus
naturæ mystes Plinius, qui ore libero:
Memoria, inquit, necessarium maximè
vitæ bonum, nec tamen aliud est æquè
fragile in homine, morborum casus &
injurias, atque etiam metus sentiens a.
Memoria bonum grande, sed bonum fra-
gile, & ad omnes oblivionis injurias ex-
positum. Iis igitur Notarum & excerpto-
rum subsidiis roborandum, quæ oblivio-
nem expugnant.

Sunt aliqui, sed pauci, memoriæ feli-
cissimæ. Priscorum hic texere catalogum
operæ non est. Hæc scholis jam nota sunt.
Rex Macedo Alexander rotam Homeri
Iliadem, & magnam Odysseæ partem edi-
dicit. Cosroë Rex Persarum omnes Ari-
stotelis libros memoria comprehendit.
Demosthenes Thucydidem octies sua
manu descripsit, & ad verbum memoriæ
mandavit. Mithridates viginti duarum
gentium Rex, rotidem linguis jus dixit,

pro

a Plinius l. 2. Nat. Hist. c. 24.

pro concione singulas absque interprete allocutus *a*. Cyrus Rex Persarum in numerosissimo exercitu omnium militum nomina memoriter pronuntiare calluit. Crassus dives Romanus, Græci sermonis quinque differentias & dialectos memoria ita tenuit, ut qua quisque apud eum lingualoqueretur, eadem ei commodissime responderet. Theodectes Cilix, orator, versus quantumvis multos, ubi semel recitari audisset, è memoria integrè reddidit. Cyneas à Pyrrho Thesalus Legatus Romam impetrandæ pacis missus, postero die, quàm advenit, tam senatorios, quam equestris ordinis viros nominatim salutavit *b*. Hortensius orator Romanus totum aliquem diem in auditione per sedens, vesperti demum res omnes venales, earumque pretia, & emptores ordine recensuit, argentariis recognoscentibus, eum nec minimo falsum.

Genethlius & Palæstinus, Minutiani & Agaperi discipulus, ea gavisus est fidelitate memoriæ, ut totam declamationem semel auditam, mox memoriter recitaret. Nepotianus Heliodori Episcopi è sorore nepos juvenis militiam secutus: tandem vitam religiosam amplexus, libros ea memoriæ facilitate tractavit, ut in familiaribus

B 4 bus

a Gellius ait, Rex inclytus viginti quinque gentium, quarum omnium linguas percalluit. l. 17. Nott. Attic. c. 17. *b* Plin. l. 7. Nat. hist. c. 24.

bus colloquiis ac disputationibus, si quid eruditionis in medium fuisset prolatum, statim expedite diceret, Hoc Tertulliani est, hoc Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii est: Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum locutus est Arnobius *a*.

Hieronymus Stridonienſis ea fuit memoria, Auguſtino teſte, ut Hebræorum, Græcorum, Chaldæorum, Perſarum, Medorum, Arabum, & nationum pæne omnium linguas ac litteras calluerit. Hinc illud à Pontifice Hipponenſi ſcriptum eſt elogium: Nullus hominum ſciuit, quod Hieronymus ignoravit *b*. Memoriam in ſe ipſo eatenus inſigniter exercuiſſe ſcribit Seneca, ut non ad uſum modo ſufficeret, ſed in miraculum uſque procederet. Nam duo millia nominum recitata, inquit, quo ordine erant dicta, referebam; ducentos quoque verſus ab ultimo incipiens recitabam.

Hæc priſca & nota ſunt; recentiora iſta: Paulus IV, Pontifex Maximus ſcholæ Salernitanæ librum in memoria habuit: Galenum Græce à capite ad calcem perlegit: ſacra Biblia ad verbum edidicit. In

ex-

a Ita Hieron. tom. I. epiſt. 3. mihi pag. 10. Vbi addit: Lectione aſidua & meditatione diuturna pectus ſuam bibliothecam fecerat Chriſti.

b Aug. tom. 2. in appendice epiſtolarum ad Cyrill. Hieroſol. Epiſt. mihi pag. 380. Sed revera non videtur eam epiſtolam Auguſtini calamus eſſe ſcripſiſſe.

extrema senectute (vixit autem annis octoginta tribus) integras è Tullio, Virgilio, aliisque auctoribus paginas inoffense recitavit. Memoria prorsus admiranda, cui parem non tulerint multa retro sæcula.

Gregorius III, in eodem folio Antistes, omnes ordine psalmos memoria complexus est *a*. Ammonius Abbas, magni Pambonis discipulus, vetus & novum Testamentum ita percalluit, ut memoriter dicere potuerit; in doctorum virorum, Athanasii præsertim & Basilii scriptis ita versatus, ut decem millia versuum, & sexcentos ex iis protulerit. Rem ita se habere pro testimonio magni Patres dixerunt *b*.

Fridericus I, & Maximilianus I, Imperatores Augusti tam tenacis memoriæ fuerunt, ut omnium eorum, etiam infirmorum, quibuscum vel semel locuti essent, longo post tempore recordarentur, & hominem nossent.

Franciscus Rex Galliæ tenaci ac expedito amplissimæ memoriæ captu pæne omnes suo ævo superavit. Quid & quantum peculiaris commeatus unaquæque provincia suppeditare posset, quanam itinera, quæ flumina ad convectiones opportuniora & viciniora forent; è quibus hibernis equitum alæ celerissime conve-

B 5 nirent,

a Henricus Spondanus ad ann. 731.

b Palæad. cap. 12. apud Rosweyjd. mihi pag. 716.

nirent, tam exacte norat, ut rationes itinerum, compendia navigationum, civitatum vel remotissimarum copias, præcipua rerum omnium subsidia è memoria thesauro depromeret *a*.

Antonius Muretus asserit visum à se Patavii, atque auditum juvenem Corsicum, Iuris Civilis studiosum, qui triginta sex millia nominum, eo quo recitata essent ordine, absque cunctatione recenseret. Artem à pædagogo homine Gallo, suscepisse ajebat. Hanc diebus pauculis Francisco Molino Patricio Veneto, magna omnium admiratione tradidit, cum Molini memoria sibi prius non constaret *b*. Miraculum memoriæ.

Memoria vere Musarum mater, artium & disciplinarum cella penaria, scientiarum custos. Tullio, divinitatis argumentum, eloquentiæ gazophylacium, eorum quæ discimus, reconditorium. Rerum omnium thesaurus, sed tamen ex omnibus animi partibus, ut Rhodiginus loquitur, res maxime delicata & fragilis. Memoria grande ac necessarium, sed tamen volatile ac caducum vitæ bonum, quod oblivio quotidie oppugnat, quod unicuique subinde morbus totam eripit. Quos antea nominavi, Phœnices dixeris. Qui ad eos accedant, paucissimi, & pene nulli sunt.

Imo ex illis ipsis, quos modo dixi, ingen

a Paulus Iovius l. 37. hist.

b Muret. lib. 3. var. lect. c. 1. & l. 12. c. 5.

P A R S I. C A P. III. II

gentis memoria viris, Excerpta & Notas aliqui velut certissimum, & summe necessarium memoriae subsidium industria singulari adhibuerunt.

Hinc cum Lipsio persuasissimus affirmo: Lectionem ipsam non sufficere, ne repetitam quidem, imo nec in felicissima memoria, sed opus esse excerptis quibusdam, & Notis rerum verborumque singularium.

Faustine, sit tibi Mithridatis aut Alexandri, aut Cosroes memoria, nihilominus excerptum, alioqui plurima effluent, plurima non opportune occurrunt. Nemini, hercle, cuiusquam memoria tam felix, quae Excerptorum omnium vicem subire possit. Ergo Notandum, & Excerptandum.

a Lips. epist. Insit. c. 12.

C A P V T III.

Excerptum esse testimonio & exemplo utriusque Plinii & Auli Gellii.

EScriptoribus, qui leguntur, excerptum esse, doctissimi quique viri nos docent. C. Plinius Secundus Naturae panegyristes nobilissimus ad prodigiosam prorsus eruditionem pervenit hoc uno tramite Excerptorum. De hoc avunculo suo Plinius Caecilius Iunior ad Marcum scribens: Pergratum, inquit, est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lecti-

lectitas, ut habere omnes velis, quaral-
que qui sint. Fungar indicis partibus, at-
que etiam quo sint ordine scripti, notum
tibi faciam. Et en catalogum librorum
Plinio majore scriptorum.

1. De iaculatione equestri liber unus.
2. De vita Q. Pomponii Secundi libri
duo.

3. Bellorum Germaniæ libri viginti.

4. Libri tres in sex volumina divisi,
quos Studiosos vocavit, quod iis maxi-
mum studium impendisset, & idem
Lectore fieri vellet.

5. Dubii sermonis libri octo.

6. Historiarum à fine Aufidii Bassi co-
ptarum libri triginta unus.

7. Electorum commentarii centum
sexaginta minutissime scripti, qui Large
Licinio in Hispania, quadringentis milli-
bus nummum, hoc est, decem millibus
Philippeorum, vendi potuissent, & tunc
aliquanto pauciores erant.

8. Naturalis historiæ libri triginta se-
ptem. Opus diffusum, eruditum, nec mi-
nus varium, quam ipsa Natura, Plinii li-
bros qui Pandectas *a* appellaverit, me ju-
dice haud erraverit. Omnia ille vir legis-
vidit, scivit, & in unum volumen Gra-
ciam & Latium conclusit.

Sed pergit Plinius Cæcilius avunculus

*a Pandecta volumina sunt, inquit Budæus, in
hil non continentia, ex quibus possis quod velis, co-
luti è Cornucopia depromere.*

fui summam industriam, & assiduam in
excerpendo studium commendans: Mi-
raris, inquit, quod tot volumina, multa-
que in his tam scrupulosa a homo occupatus
absolverit. Magis miraberis, si scieris il-
lum causas actitasse aliquamdiu: deces-
sisse anno sexto & quinquagesimo. Me-
dium tempus distentum impeditumque
quâ officiis maximis, quâ amicitia prin-
cipi egisse. Sed erat acre ingenium, incre-
dibile studiū, summa vigilantia. Erat sanè
somnia parcissimi, nonnunquam etiam in-
ter ipsa studia instantis & deferentis. An-
te lucem ibat ad Vespasianum Imperato-
rem. Nam ille noctibus utebatur *b*. Inde
ad delegatum sibi officium reversus do-
mum, quod reliquū temporis, studiis red-
debat. Post cibum sepe, quem interdum le-
vem & facilem veterum more sumebat,
estate, si quid otii, jacebat in sole: liber
legebatur, adnotabat, excerpebat. Nihil
enim umquā legit, quod non exciperet.

Faustine, hic figamus pedem. Tu mihi
Plinium considera, virum undequaque
doctissimum innumera legentem, sed ex
omni lectione semper excerpentem. Hic
solidus studiorum fructus est, ea quæ le-
guntur facere sua excerpendo. Negligi-
mus & cessamus? Pleraque omnia dilabun-
tur, & effluunt. Ergo præ multis sapuisse
affirmo Plinium, qui certissimam erudi-
tionis

a Difficilia, ardua.

b Vigilabat ante diem, memorat Tranquil.

tionis viam ingressus, nihil umquam legit, quod non exciperet. An eadē nobis ad eruditionē via placet? Nihil ergo umquam legamus, quod non excerpamus.

Sed audiamus plura de Plinii Excerptis de quibus hæc Cæcilius: Post solem, inquit, plerumq; frigida lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Moras quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. En iterum Excerpta, & Notas, & quidem super cœna. Viri Religiosi lectionem quidem ad mensam habent, sed quis excerpit & notat, nisi fortassis post mensam? Plinius nec inter ipsas epulas ab hac Excerptandi consuetudine abiit. Hinc illa viri tam prodigiosi eruditio, hinc tot elucubrata volumina.

Non omittendum, quod addit Cæcilius: Memini quemdam ex amicis, inquit, cum lector quædam perperam pronuntiasset, revocasse, & repeti coegisse: Huius avunculum meum dixisse: Intellexeris nempe? Cum ille annuisset: Cur ergo revocabas? Decem amplius versus hac tu interpellatione perdidimus. Tanta est parsimonia temporis. Hunc vitæ ordinem inter medios labores urbisque fremitum observabat. In secessu a solū balnei tempus studiis eximebatur. At dum strigibus ad excitandum sudorem leviter raditur, dum tergeretur, audiebat aliquid, &

a In villa suburbana.

legentem attendebat, aut dictabat. In itinere quasi solutus ceteris curis huic uni vacabat. Ad latus erat Notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hieme manibus muniebantur, ut ne coeli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet.

Repeto me correptum, ab eo, cum ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere: Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiret.

O tempus! O temporis parsimoniam, quam ignota es & rara! Hoc adolescentibus, hoc juvenibus, hoc omnibus litteras tractantibus vel uno die centies occidendum: *Perire tempus omne, quod studiis non impenditur.* Quoties ignavi cessatores Plinii censura compellendi: Poteratis (o desidiosi) has horas non perdere. Omnes temporis particulae velut ramenta aut fila aurea studiosissime colligenda. Rerum omnium jactura reparabilis est, praeterquam temporis: Aurum & gemmas perdidisse, multo mirius damnum est, quam tempus male impendisse.

Ad Plinium Iuniorem redeo, qui de seipso ad Tacitum perscribens: Praecesserat per multos dies, inquit, tremor terrae minus formidolosus, quia Campaniae solitus. Illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed verti crederentur. Irrumpit in cubiculum meum mater: surgentem

a Plinius Secundus Iun. l. 3. epist. ad Marcum, alii, Maecium, mihi pag. 78.

bam invicem, si quiesceret, excitaturum
 Resedimus in area domus, quæ mare
 tectis modico spatio dividebat. Posco
 brum T. Livii, & quasi per otium lego,
 que etiam, ut cœperam, *Excerpto*. Ecce am-
 cus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispa-
 nia venerat, ut me & matrem sedente
 me vero etiam legentem videt, illius per-
 tinentiam, securitatem meam corripit.
 Nihilò segnius ego intentus in librum
 Iam hora diei prima, & adhuc dubius,
 quasi languidus dies: jã quassatis circum
 jacentibus tectis, quamquã in aperto li-
 co, angusto tamẽ, magnus & certus ruinæ
 metus. Tum demum excedere oppidum
 sum. Tu lege cetera prorsus admirandæ

En; obsecro, Faustine, jam etiam Plin-
 nium Juniores, non in museo, anr cor-
 clavi, non ad mensam & inter libros, se-
 in area, sub dio, in maximo terræ motu
 non legentem solum, sed etiam cum o-
 ra & studio excerptentem.

Aulus Gellius ille Noctium Atticarum
 eruditissimus scriptor de se ipso: Vsi-
 mus, inquit, ordine rerum fortuito, que
 antea in excerptendo feceramus. Na-
 proinde ut librum quemque in man-
 ceperam, seu Græcum, seu Latinum,
 quid memoratu dignum audieram,
 quæ libitum erat, cujuscumque gene-
 erant, indistincte atque promiscue am-
 tabam: eaque mihi ad subsidium mem-

a Idem Plin. l. 6. epist. 23. mihi pag. 20

ria quasi quoddam litterarum penus, re-
condebam, aut quando usus venisset, aut
rei, aut verbi, cuius me forte recens obli-
vio tenuisset, & libri, ex quibus ea scri-
pseram, non adessent, facile inde nobis
inventu atque depromptu foret. Ita &
Gellius excerpfit. Hinc Atticæ Noctes
in lucem emerferunt.

Quid nos? quæ nostra est industria? Le-
gimus, sed quia plerique nihil excerp-
imus, ideo parum proficimus legendo. Pa-
ce tua dixerim. Caudices & stupores, qui
fuimus, manemus. Post aliquot lustra in
litteris consumpta, vel notissima quæque
ignoramus, quia excerpere ac notare no-
luimus. En prisci avi Triumviros pro Ex-
cerptis stantes Excerptum, ac notan-
dum est, alter ad seriam eruditionem ac-
cessus non est. Vtriusque Plinii & Auli
Gelli tam testimonium, quam exem-
plum suadet, & invitat, sed non solum.
Plures ex eadem classe huc sisto, &
Triumviros nostri etiam avi adduco.

a Gell. l. 20. Noct. Attic. c. ult.

CAP. IV.

*Excerptum esse testimonio & exemplo
Iusti Lipsii.*

Hic præfari lubet de Seneca, quem Li-
pius inter omnes veteres scriptores
laudatissimum & virtutis studio pane
Christianum semper veneratus, Notis il-
lustra-

C

lustra-

lustravit. Ergo Seneca in epistolis; Non est, inquit, quod exigas *Excerpta & Repetita*: continuum est apud nostros, quidquid apud alios excerpitur. Ad quæ Lipsius Intelligitne, ait, *Repetita*, laudabilia, & quæ solent lectione iterari? an quia etiam iter legendum dici solet, *Repete*? Hoc patet: etsi *Repetita*, quasi divisa, & in libros suos partita, possis legere. Iam Iustum.

Iustus Lipsius, eruditionis primæ, iudicii maximi, Regius professor & historicus annis pluribus Lovanii, scriptis eruditissimis jam pridem orbi notus. F A V S T U S Lipsii libris quatuor dumtaxat me legi memini, Hallensem & Sichemientem Virginem, Constantiam, & Exempla poetica. Si quid ego iudico, nervosus scriptor est, & plenus succi. Quæ alia scripserit scire pervelim. E V L O G. Audi compendio, & miraberis. In lucem dedit Lipsius, de Militia Romana libros 5, Politicorum libros 5, de Admirandis Urbibus Romanarum libros 4, de Constantia libros 2, Antiquarum lectionum libros 5, Epistolarum questionum libros itidem 5, Variorum lectionum libros 3, Syntagma de Bibliothecis, Amphitheatrum, Electorum libros 2, Satyræ Menippææ, Saturnaliæ libros 2, Virginem Hallensem, Virginem Sichemientem, Politicorum libros 6, Syntagma de Vesta & Vestalibus.

a Seneca epist. 33. mihi pag. 444.

Politi
libros
Stoica
logia
bros 3
sus Di
guæ L
Com
nes, S
jum P
talia n
unus
borum
de Pl
Lipsi
occup
gis mi
cuiffe
se, itim
in orb
divers
copio
multip
rum te
nissim
& Exc
quæ vi
do, &
lenne
proflu
Vni
rum se
sum, v

Politicorum monitorum & exemplorum libros 2, Lovanium, Manuductionis ad Stoicam philosophiam libros 3, Physiologia Stoicæ libros 3, de Cruce pariter libros 3, Librum de Vna Religione adversus Dialogistam, de Pronuntiatione linguæ Latinæ, Centurias & epistolarum: Commentarios, Notas, Animadversiones, Scholia in Senecam, Tacitum, Vellejum Paterculum, Dissertationes, & alia talia non numero. FAVSTIN. Superi! vir unus tot libros, tam abundantes non verborum, sed rerum! EVLOG. Quod Plinius de Plinio avunculo suo dixerat, idem de Lipsio affirmandum. Miraris quod homo occupatus tot absoverit volumina? magis miraberis, si scieris illum publice docuisse, fracta & imbecilli valetudine fuisse, itinera prolixiora obivisse, bibliothecas in orbe nobilissimas lustrasse, negotiis diversis non defuisse. Vnde igitur illi tam copiosa, & illustis eruditio? unde tam multiplex & insignis scriptio, tot librorum fecunditas? Causam audi germanissimam: Non legit tantum Lipsius, sed & Excerptit, idq; cum iudicio, non obvia quævis in chartas rapiendo, sed feligendo, & excerptendo. Hinc ipsius dictum solenne: Non colligo, sed seligo. Selegit prorsus hæc apis mel eximium.

Vnicum viri opus propono; Politicorum sex libros, opus plane accuratissimum, varium, elegans, eruditum, & pane

dixerim, obstupefcendum, ac paucis imitabile. Infpice, & mecum fenties. Artificiofo, variegato, Babylonico, beluato te peti Lipfiana Politica recte compararim. Incredibili namq; artificio & nexu è verbis optimorum quorumque fcriptorum faum ille contextum elaboravit. Sua Lipfius loquitur, fed ore magnam partem non fuo, idque tam dextre, ut Livii aut Taciti verba jures effe Lipfii. Hæc autem abfque Excerptis nec feliciffima quidem memoria non dicam perficere, fed ne tentare audeat. Fieri non poteft, ut talis fcriptio conficiatur, quin prius plurimum Excerptatur. Ad murum erigendum cemento, lapidibus, arena eft opus; a longiorem ejufmodi fcriptionem Ne tæ ac Excerpta prorfus neceffaria funt. Imo nec declamationem, aut orationem ullam erudite ftuxeris, ni prius tam verba, quam rem dictioni aptam excerptis.

Nec folum ad exaranda Politica ducendus Excerptiffæ Lipfius: idem in aliis fecit. Cetera illius fcripta infpiciamus, & fine copiofa Notarum & Excerptorum fupellectili non potuiffæ confici affirmabimus.

Sed ego hic in amicas aures arcani aliquid inftillaverim. Aliquem excerptandi modum Lipfius docuit, fed facillime perfuadeor, non eo folum, fed & alio fuiffæ uſum, quem non docuerit. Nimirum te

les vi
Princi
tificiū
Excerpt
dem te
feligas
De qu
sem, o
habe.
repetit
memo
dam &
gulari
pta Me
rio cor
opes p
Fieri a
quem
quem
tionis.
Hæc
tantum
porro
rum ad
pendu
fecreti
pta Lip
pendi
lubeba
Hoc
quam
dam e
pus effi

les viri non omnia artis secreta vulgant. Principia in arte monstrant, secretius artificium sibi servant. Lipsius hanc omnem Excerptandi artem pagella unica nec quidem tota tradidit. Verba Lipsii sunt: Quid *felicias*, & *à quibus*, partem feci alteram. De qua etsi exemplis dicere facilius possem, quam scriptis, tamen breviter hæc habe. Lectionem ipsam non sufficere, ne repetitam quidem, imo nec in felicissima memoria: sed opus esse *Excerptis* quibusdam & *Notis* rerum verborumque singularium, quas imitemur. Quæ *Excerpta* Memorialibus libellis, tanquam arario contineri velim, unde sermonis illæ opes per tempus & ad usum promantur. Fieri autem libellos triplices: Vnum, quem *Formularum* dixerim; Alterum, quem *Ornamentorum*; Tertium, quem *Discussionis*.

Hæc autem, ô doctissime Lipsi, fere tantum epistolis scribendis faciunt. Quid porro ad eruditionem ceteram, quid rerum ac historiarum è scriptoribus excerptum? Hic tacet Iustus, & suum sibi secretum servat. Ne dubitemus *Excerpta* Lipsio fuisse copiosissima. Sed *Excerptandi* mysterium omnibus evulgare non lubebat.

Hoc ergo jam certum tam testimonio, quam exemplo doctissimi viri, ad parandam eruditionem *Notis* & *Excerptis* opus esse. Sine his aliquid volarico haustu

capere licet, ad doctrinam solidam pervenire non licet. Sed è Triumviris testatur alium huc sisto, Martinum Delrium.

CAPVT V.

*Excerpendum esse testimonio & exemplo
Martini Delrii.*

LIceat de hoc viro paucula præfari Martinus Antonius Delrius Major habuit, & parentes nobilissimos; summa eorum apud Hispaniæ reges auctoritas. Pater Delrii, Antonius Delrius inglorio Antverpiensi Toparcha, Regi à Consiliis, post Fisci Regii in Belgio præfectorum. Domus illius Regibus & Proregibus eo adventantibus familiare fuit prætorium. Mater Delrii Eleonora Lopez Aragonum proceribus oriunda. Sed exteriora sunt ista, nec in censum viri suo præculio divitis referenda; sermo nobis de supellectile & ornamentis litterarum. Graviores studia tractavit Delrius huius ordine. Parisiis in Philosophia Magistratus habuit Ioannem Maldonatum è scriptis notum: Duaci in Iurisprudentia Ludovicum Carrionem. Duaco Lovanium contulit, ubi Cornelii Valerii disciplinam & Iusti Lipsii familiaritate summum litteris progressus fecit: præcipuam mentem diei partem Legum Iurisque scientiæ seposuit, quod in operibus ad id temporis à se elaboratis non semel palam

esse voluit. Nam & Salamantica acerri-
mas de Iure contentiones cum doctissi-
mis subiit.

Hinc anno millesimo quingentesimo
septuagesimo Lovanii primam in Iure
lauream incredibili omnium admiratio-
ne decerpfit. Prodigio simile est vel ipsa
sola Auctorum in Iure nomina meminiſ-
ſe, quos ille in epistola ad parentem
ſuū ſe perlegiſſe commonſtrat. Fuit vere
(quod Tullius de Catone) librorū helluo.

Hac eruditione paritè à Philippo II
Hiſpaniarum Rege in ſupremum Bra-
bantiæ ſenatum cooprat. Dein ab eo-
dem Rege anno millesimo quingentefi-
mo ſeptuagesimo ſeprimo Palatinis ac
militibus jus dicere jubetur. Anno ſe-
quenti Cancellarius, & Regii Fiſci Qua-
ſtor conſtituitur.

Iam in ſummo ſtare videbatur Delrius,
jam inter ipſius fortunæ, & honoris am-
plexus verſari, cum ille ſeſe in præcipiti
vacillare, & quo celſiorem, eo lubricum
magis & abruptum locum premere in-
tellexit, ex quo laberetur facilius, & poſt
lapſum reſurgeret difficilius: atque adeo,
ut ibidem foret ſemper, nunquam tamen
ſine periculo fore, numquam ſine maxi-
ma moleſtia: magnas illas, regiaſque ce-
dros, in altiſſimis montibus nonnum-
quam pubeſcere, aut interdum etiam ſe-
neſcere; numquam tamen non ventis
agitari, raro ſole ſoveri, ſæpius aëris inju-

riis obnoxias degere. Tandem igitur al-
quando, ut Philosophus quondam, ani-
cus sibi met esse cœpit, imo Deo; sibi
consultare, Deo servire decrevit. Hic ille
flexus decursu vitæ ad metam meliorem
Magnus hucusq; sive ingenium spectes
sive honores, sive totius actæ vitæ inte-
gritatem: sed tum maximus esse cœpit,
cum ambiit esse minimus. Ergo ille in
Brabantia senarum allectus, & ejusdem
deinde Princeps, ille Palatinorum mili-
tumq; juri dicundo Præfectus, ille nup-
erarii opulentissimi, & vere regii Qua-
stor, ille ad magna natus, persunctus ma-
gnis, & majoribus maturus, minimam
IESV Societatem amplecti, factum o-
mnem exuere, omnibus subesse, nulli
imperare, & quasi novellus tiro repuera-
scere propter Christum. Nullum erat in
tirocinii domo tam vile abjectumq; ob-
sequium, cui non se promptum offerre
quodque non hilaris capefferet, velut
natus in eo & educatus. Talis fuit Del-
rius. Ex hoc ungue, ni fallor, hunc leo-
nem satis noveris. Vidi ego ipse virum
& cum eo egi familiarissime. Et rever-
ter sermo ac vultus Delrii, hunc ipsum, quem
describo, loquebatur.

Hæc mihi præfanda censui, ut nemini
nesciret, quantum vir ille eruditionis
thesaurum sibi parasset Notis & Excer-
ptis, quod jam demonstro. Tu porro ja-
Faustine, ad tria potissimum attende: A

lingua
editos
culent
sine &
Delri
daice,
ce, G
stincta
quæris
nius,
diceba
ne scia
habue
callui
coru s
cung;
rât, ma
E li
Note
ginti a
docti s
succes
menta
Scripti
piis lu
ercitat
alia lu
rum u
plit Co
Cæsar
deinde
Patien
tiones
li

linguarum, cognitionem, ad libros ab eo editos, ad studendi rationem. Ex his luculentissime cognosces, quid Notæ profuerit & Excerpta.

Delrius, Latine, Græce, Hebraice, Chaldaice, Flandrice, Hispanice, Italice, Gallice, Germanice ita loquebatur (sunt distincta novē idiomata) ut in plerisque eloquentissimus, in nullo hospes esset. Q. Ennius, teste Gellio, tria corda habere sese dicebat, quod loqui Græce, Osce, & Latine sciret. Num igitur non novem corda habuerit Delrius, qui novem linguas percalluit? Poetarum, Oratorum ac Historicorum scripta omnia, quæcunque, in quibuscunque, Belgicæ bibliothecis reperiri poterat, magna cum cura & diligentia evoluit.

E libris vero quos edidit, primus fuit Notæ ad Solinum, quas dedit nondum viginti annos natus. Post has secuta sunt doctissima Notæ ad Claudianum. His successerunt tam Adversaria, quam Commentarius in omnes Senecæ tragædias. Scripsit & edidit libros duos de Principiis Iuris; Repetitiones de l. Transfigere; Exercitationem ad l. Contractus; opuscula alia luridica; Miscellanea item scriptorum universi Iuris Civilis. Post hæc scripsit Commentarios rerum Belgicarum, Cæsarem in hoc imitatus. Elucubravit deinde Speculum Marianum, Speculum Patientiæ & Charitatis, Polemicas orationes Marianas, Florida Mariana. Suc-

cefferunt sex libri Disquisitionum Magi-
carum, in tres tomos divisi, opus illustra-
finium. Edidit & Orientium Notis suis
illustratum. Conscripsit & Vindicias A-
reopagiticæ. Nec omittendum magni la-
boris & limati iudicii opus in Cantica
Canticorum. Dedit & Emendationes in
C. Iulii Epitomen. Scripsit & in Threnis
Hieremiæ. In omnes Sacræ Scripturæ li-
bros non facere modo accendere, sed Phari-
sæos attollere meditabatur. In Genesin dedisse
reliqua mors interceptit. Hæc viri scripta
Cum tamen non ultra quinquagesimum
septimum annum pervixerit ^a. Quam ven-
ad descriptionem tam variam ingens illi adju-
mentum tulerint Excerpta & Notæ, jam audi-

Studendi rationem Delcius hanc tenuit.
Cum pubertatis annos necdum attingisset
primo mane ipso diei crepusculo, post
quam rei divinæ interfuit, intrinsecum vi-
no panem modice sumpsit, dein subito
illatebravit in cubiculum, quod ei sub bi-
bliotheca seu technophylon ^b quoddam
fuerat. Hic sellam & pluteum subiectis
rotulis ita fabrefieri curaverat, ut levi pe-
dis impulsu, per omnia circumpulsi
& loculamenta, seipsum, omnemque stu-
diorum suppellectilem circumvheret.
illi cum infedisset, non prius inde dimi-
vebatur, quam adulta nocte tempus,
familiaris ephebus ad cœnam, non rat-

^a Mortuus Levani anno 1608.

^b Artium officina.

Invit-
tos for-
pran-
exegit
Vin-
dam? E-
dus ac-
cum e-
miliar-
rem G-
EVL
vanium
defect-
Pater d-
crimen
que, ve-
rius ni-
mente
noxium
tempo-
tu para-
ret: ve-
acciper-
superes-
Mox C-
an vell-
hoc un-
vult: ubi
inquit,
tem ob-

^a Idem
pius Soc.
mihi pag.

Invitum ac reluctantem cogeret. Ita totos soles, diesque totos in museo impransus, veluti jam sepultus inter libros exegit a.

Vin' Faustine paucula de morte addam? F A V S T. Adde quam maxime; avidus accipiam. Virum ipse vidi, sapius cum eo, uti submisisse humanus erat, familiarissime collocutus, cū per Superiorem Germaniam iter faceret in Belgium. E V L O G. Cum igitur ex Hispania Lovanium rediisset, licet difficillime, ob defectas vires & summos dolores, adfuit Pater qui illi edixit summum adesse discrimen à morte parum abesse: rogavitque, vellentne mentem eluere. Tum Delirius nihil eo nuntio commotus, erecta mente, nihil sibi admodum esse, cui obnoxium norit eum esse diem, cui tanto se tempore in hoc sacrorum hominum cœtuparasset: sic vixisse, ut mori non timeret: velle tamen expiationis beneficium accipere, & abluere id navorum, quod superesset, in I E S V Christi sanguine. Mox Christi corpore pascitur. Rogatus, an vellet etiam oleo sancto inungi? ille hoc unum: Quid Rector censet? quid vult? ubi eum non abnuere intellexit Ita, inquit, fiat; ita fiat. Vere usque ad mortem obediens. Nihil enim aliud toto hoc

a. Idem fere de seipso prædicat Gaspius Schoppinus Soc. Jesu professus hostis, in suo Hypobolymao, mihi pag. 250.

hoc tempore, nisi majorum nutu faciebat, quod illi sancirent, sanctum arbitrabatur; quod interdicerent, nefastum censebat. Puerum crederes à paterna matris manu trahi non reluctantem, sed hilare blandientem. Post hæc veluti doloris expers, incredibili animi magnitudine naturam vincere, & de ipsa quodammodo morte triumphare; ac soli intentus cælo, Deo plenus, cetera omnino fastidire, in Crucifixi effigie oculos figere, Crucifixum amulari. Postero die non septima, vix ullo mortis indicio, inter suorum manus placidissime expiravit anno MDCLXIII, die XIX Octobris, annum ætatis quinquagesimum septimum præsertim.

Inter alia virtutum decora, hoc sibi proprium habuit: nihil vafre aut subdolum moliri; non per cuniculos insidiari, non per vineas oppugnare; non palam blandiri, clam detrahere (quæ pestilentissimum hujus ævi lues est) idem lingua promptum, quod animo meditarum, habere. Ita qui cum eo versabantur, nullas cæci cogitationum foveas metuebant, nullas laqueos; omnibus sacris & religionibus confirmatum censebant, quod ab eo dicebatur. Quæ de causa Lipsius hominem eum vocat, cui non mentiri solum nefas est, sed & blandiri. Frustra ad eum dicebatur, si quis absenti encomium diceret, si quis convicium, nisi ratione dictum animadverteret. Tum vero reprehenderet.

P
tibus
tur; i
repeba
ctum, e
omnibu
cetera f
in eo m
mestici
oculis
bus, gna
mo, du
aut in lo
de sede
more p
accentu
gere. Qu
præserti
gunt, &
Atque h
dum viv
Porro
Dungau
Adversar
vemdecim
plus mi
Auctoru
sententi
conscrib
quam se
minno n
paucos i
loquitur
nium dic
tibi

facie
bitra
n cen
mater
; sel
ati do
gnita
a quo
oli in
omni
s fige
e hon
inte
t anni
num
num
oc si
abdol
i, no
oland
tissim
prom
abere
s car
nullo
onib
eo di
mines
n nesc
in dese
n dice
dictur
ender
tibi

tibus ne minimum quidem oblectaba-
tur; in nulla excusationum dumeta cor-
repebat: ex hostibus etiam capiebat fru-
ctum, ex venenis parabat antidotum. In
omnibus rationem ducem sequebatur,
cetera susque deque habebat. Submissio
in eo maxima. Vnum id præ reliquis do-
mestici stupebant omnes, tantum virum
oculis caligantibus & pane cæcutienti-
bus, gnauiter & prompto libentique ani-
mo, dum alii mensæ assiderent, stantem
aut in loco anagnostæ solito incommo-
de sedentem, librum aliquem pium de
more prælegere, & ad alterius arbitrium
accentus & tonos vel invertere, vel diri-
gere. Quod quidem quanti sit, norunt illi
præsertim, qui in Religiosis familiis de-
gunt, & huiusmodi se exercitiis subigunt.
Atque hæc vita fuit Delrii, inter libros,
dum viveret sepulti.

Porro de hoc viro Henricus Zebertus
Dungaus Theologiæ Doctor testatur, in
Adversariis, quæ Delrius annorum no-
vemdecim, illustrando Senecæ dedit,
plus minus mille & centum variorum
Auctorum in diversis scientiis, & linguis
sententias maximo cū labore ac iudicio
conscribi. Quare fatetur Lipsius nun-
quam se legisse, nunquam vidisse, ac o-
mnino nescire an sint scriptores quos nō
paucos illud ævi nostri miraculum (ita
loquitur, & Delrium notat) ad testimo-
nium dicendū citare solet. Cum scripto-
rem

rem Delrius arripuit, non ante dimissam quam attente atque integre perlegisset quæcumque autem (nota hoc, Faustine, nota, obsecro) quæcumque in capedunculas, Excerpta & Notas litterarii thesauri referenda judicavit, ea scite exscripsit. Ita plus simplici vice omnia Alphonsi Tostati Abulensis volumina (sunt quindecim) non suspensio, sed pressio vestigio percurrit a.

En ipsum eruditionis fontem, en verum tot librorum à Delrio editorum originem, Excerpta & Notas. Quod de Plinio, idem de Delrio dici potest: Nihil unquam legit, quod non exciperet. Hinc doctrinæ supellex amplissima, hinc eruditionis thesaurus maximus. Omnia è memoria velut stamen è pannò trahere, non Delrius, non alius quisquam potuit. Excerpta & Notæ subsidio venerunt. Excerpendum & Notandum. Aliter hæc sacra non constaret.

^a Hæc è vita Delrii, quam scripsit Hermannus Langeveltsius, ediditque Amro. an. 1609.

CAPVT VI.

Excerpendum esse testimonio & exemplo Iacobi Pontani.

FAVSTIN. Habere quæ obducere rem adversus dicta. EVLOG. Secum monem, obsecro, finiri patere: & obducendi locus erit amplissimus. Pergo igitur Græcæ tem testimonio & exemplo plurimum confirmo.

Iacob
tura vi
nnem a
ac scrib
tuns. Ne
fatalis l
perdius
vivendo
Dignissi
libros co
ria, quan
mea mil
Progy
quibus c
nem & u
na dictio
Poeticas
tereti s
opus gra
rima in
sunt Ioan
de bellis
Chronica
Solitarii
ta Christi
23, Sime
Templo
cata histo
taria B, C
Minores,
Græco
a Augu
Iacobi 25. Ne

Iacobus Pontanus in politiori litteratura vir oppidò eruditus, qui ætatem omnem ad usq; ultimos vitæ dies legendo ac scribendo duxit, revera sibi immortalis. Nec enim calamū ante posuit, quam fatalis lectulus avocaret à chartis, quibus per dius atque pernox inhærebat. Annum vivendo attigit octogesium quartum a. Dignissimus senex, qui in Parnasso inter libros conderetur immemoriali memoria, quam sibi scriptis peperit. Libros, ut mea mihi Excerpta suggerunt, hos edidit.

Progymnasmatum volumina quatuor, quibus omnia pæne, quæ in consuetudinem & usum communem incidunt, Latina dictione complexus est. Institutiones Poéticas, Florida versu eleganti, vario ac tereti scripta, Symbolas in Virgilium, opus grande ac laboriosum. E græco plurima in Latinum idioma transtulit, uti sunt Ioannis Cantacuzeni libri quatuor de bellis Andronici, Georgii Phranzæ Chronicon Orientalis Imperii, Philippi Solitarii Dioptra, & Nicolai Cabasilæ vita Christi, Simeonis Iunioris orationes 23, Simeonis Episcopi Thessali de divino Templo & Ascetica, Theophylacti Simocata historia de Mauritio Imp. Commentaria B. Cyrilli Alexandrini in Prophetas Minores, Dialogi de Spiritu & carne. Hæc Græco in Latinum translata sunt. Præter

a Augusta Vindelicorum mortuus anno 1626,
die 25. Novembris.

ter hæc scripsit Pontanus Commentarios in Ovidii Metamorphosin, Commentarios in Ovidii Elegos de Ponto & Tristibus, Ovidianas Gnomas, Philocaliã, &c. Iariorum Atticorum volumina tria, &c.

Hunc librorum numerum Pontanus ne ditioribus Excerptis nunquam incrementum dedisset. Quid autem hic ipse viri terarii artificii scientissimus de Excerpti modo senserit, ipsiusmet verbis te docebo. Injuncta mentione Plinii Majoris ejusque summa in Excerptendo industria laudata, hæc addens Pontanus: Vir antequam strenuissimus, ait, & exempli rarissimi, compendiarum sibi & proximam viam excogitavit, qua ad summas eruditionum cultates atque copias & graderetur ipsi & easdem ad usum fructum publicum lucem aspectumque proderet. De libris aliis ab illo confectis, ut nihil loquar. Historia naturalis, quæ sola temporis injurias & dentes effugit, hisce institutis originibus, iisdem aucta profecit incrementis (Notis scilicet & excerptis). Quando enim vir ille, duorum millium circiter voluminum lectione, viginti milia rerum cura & studio dignarum, sex triginta libris inclusisset, si non è tot scriptoribus locos præcipuos adnotasset, tamquam summarum summas collegisset. Quod quidem iudicio, non temere, & ordine, non promiscue atque confuse, confecisse suspicari libet. Quomodo præ-

ea, q
prop
posit
quid
turna
tissim
nissim
tuisse
vasqu
bar au
percu
res Pl
Ponta
num
M.
Chris
jusq;
vero,
omni
culun
tionis
fatis p
brare
brum
gnitu
rit; ni
reule
de plu
star in
Ita
fere; i

a P
p. 1072

ea, quid quisque, quâ distributione, quid proprium, quid alienum, aut in medio positum, quid electum ac reconditum, quid evulgatum ac populare afferret; diuturna custodire memoria, sine hoc certissimo (nota, Faustine, nota) opportunissimoque subsidio Excerptorum potuisset? Quæ tanquam brevitaria, parvasque epitomas, quoties vellet (volebat autem sæpissime) opera non difficili percurrerebat^a. Nec dubium quin sectatores Plinius jam olim hac in re habuerit. Pontani testimonio ex occasione geminum illi adjungo.

M. Antonius Muretus in Republica Christiana Tullius, de illo ipso Plinio ejusque Excerptis ac Notis differens. Illum vero, inquit, Promum condum rerum omnium scitu dignarum, illud receptaculum ingenuarum artium, illum eruditionis oceanum C. Plinium quis unquam satis pro dignitate vel admirari, vel celebrare poterit? Qui nullum unquam librum vidit, quem non legerit; nihil cognitu dignum legit, quod non excerptaverit; nihil excerptavit, quod non in litteras retulerit. Itaque unum ipsius opus, quod de plurimis extat, Naturalis historia, instar ingentis bibliothecæ videri potest^b.

Ita Muretus & Pontanus de Plinio sentierunt; ita nos de Mureto & Pontano sentiamus.

D

^a Pont. vol. 3. parte postea. Proleg. 74. mihæ
^b 1072. b Muret. volum. 2. erat. 13.

tiamus, eos sine copiosis ac variis Excerptis tam multa variaque nunquam scriptos. Eruditionem tam multijugen Excerpta faciunt & Notæ. Sed hoc jam pluribus confirmo.

CAPVT VII.

Excerpendum esse testimoniis & exemplis plurimumque omnium eruditorum.

QVod de Excerptis jam diximus, id omnium pæne doctorum hominum voces & exempla firmant. Quisquis unquam in literis serio proficere laboravit, Notandi & Excerpendi laborem non fugit. Hæc una ad artes & scientias compendiaria via est. Fugis hos labores? fugas ergo scientias, & ut desidiam non repetas, ignorantiam amplecteris, quia multa plurima nescire, quam ea cum studio excerpere.

Longè aliter ei, apud quos in pretio lectio non otiosa. Omnes eruditorum classes percurramus, & quod dixi, verissimum affirmabimus. Inspice Poetas, Virgilium Maronem, Ovidium Nasonem, Claudium Claudianum, Iacobum Sannazarium, Iacobum Bidermanum, Franciscum Remondum, Hermannum Hugonem.

Virgilius inter Latinos Princeps Poetarum Bucolica sua annis septem, sua Æneida annis undecim elaboravit, & p

mus ipse sui rigidissimus cenfor ac iudex
divinam scriptionem ad rogam damna-
vit. Virgilius vero, ut scias, non tantum
legit, sed & excerpfit, & excerpta in suum
poëma transtulit. Ovidii Metamorphosin
inspice, & dic an caruerit excerptis. Clau-
dianum Poëtarum ocellum volve, &
idem dices.

Iacobus Sannazarius de partu Virginis
tres libellos edidit, quos viginti anno-
rum lima perpolivit: Notandi laborem
non fugit.

Jacobus Bidermanus meus olim condi-
scipulus, quem ut Magistrum meum sem-
per veneratus sum, Excerpta non solum
magno iudicio, & singulari industria pa-
ravit, sed & iis ingeniosa dexteritate
usus est. Tot ejus scripta pro me loquun-
tur.

Hermannus Hugo deliciæ meæ (quid
apud te dissimulem?) scriptor nisi è mil-
libus charus: Nec putem à multis seculis
venustius aliquid, & suavissimis affecti-
bus concitandis potentius in lucem da-
tum. Hermannus autem maxime usus
est excerptis, nec aliter potuit. Nam ele-
gans ille contextus è priscorum Patrum
testimoniis, hac una ratione confectus.
Gusta hoc scribendi genus, auribus & o-
culis loquitur. Confer sententias Biblio-
rum cum dictis Patrum, ac chalcographi
nobilissimi cælatura, & laudabis, scio, ar-
tificio, & mixturam. Nam modo e-
legidion

legidion & tersum carmen, modo proflatio oratio, modo naturam & vitam spirans imago affectus suggerit dulciores. Sed liber non unius assis est; libri pretium auxit æraria sculptura. Placet emere? unicuique omittamus symposium, & noster est liber. Inscriptio & frons libri est: *Pia desideria*. Nec solum hunc edidit Hermannus. Scripsit insuper Obsidionem Bredam; Vitam Caroli Spinolæ, qui in Japonæ Religionem Christi inter flammas defendit usque ad extremum halitum; Vitam Ioannis Berchmanni; de Prima scribendi origine, & universa rei litterariæ antiquitate; de Militia Equestri antiqua & nova libros quinque.

Sed hæc de Hermanno Hugone, cuius venustissimas elegias veneror & adoro. In cuius scriptione soluta incredibilem Excerptorum usum agnosco & exosculor. Discamus, quod colimus, imitari. Sed jam & Historicos lustremus: an non & illi Excerptis usi? nomino paucos tantum recentiores quam priscos, sed quos ego cæteris eminentiores censeo: Titum Livium, Crispum Salustium, Cornelium Tacitum, Quintum Curtium, Carolum Sigonium, Iacobum Salianum, Ioannem Marianam, Petrum Massejum, Andream Brunnerum.

Nulla Historiæ foret ætas, nulla vita, si diaria, si ephemeridas, si commentarios si Notas & Excerpta tollas. Ab his ante

man
les
rum
alii
Hon
infig
pepe
pra
infra
dicer
tores
Mur
ciscu
Tarq
mon

Nu
lum
tuma
Orato
& ex
stinat
pinia
Ma
bend
tum
sidera
pub.
ad co
otium
plicar
pus, c
Diale

man

a S

mam accipit Historia. Hinc fasti & annales publici constantur. Hinc rerum gestarum fides petenda. Hinc Livius & plures alii suam quisque concinnavit historiam. Hominum privatorum Notæ, familiarum insigniorum diaria Livianam historiam pepererunt. Quis autem Historicorum præ cæteris lectioni destinandus, dicemus infra, cum plura de legendis auctoribus dicendi erit occasio. Consideremus oratores: Tullium Ciceronem, Antonium Muretum, Ioannem Perpinianum, Franciscum Bencium, Dionysium Peravium, Tarquinium Gallutium, Franciscum Remondum.

Num horum aliquem, Faustine, ad illum eloquentiæ apicem conscendisse autumas sine plurimis Excerptis & Notis? Oratoris est per scripta plurimorum ire, & ex iis succum meliorem trahere in destinatam paginam. Hoc Muretū, hoc Perpinianum, hoc cæteros fecisse nondubita.

Marci Tullii assiduum in legendo scribendoque studium testantur illius libri, tum quos habemus, tum etiam quos desideramus. Illud mirum est inter tot Reipub. tempestates ac procellas, eum vel ad cogitandum locum, vel ad scribendum otium habuisse. Negabat Cicero, si duplicaretur sibi æras, habiturum se tempus, quo legeret Lyricos; eodem modo Dialecticos a.

D 3

Vis

a Seneca epist. 49. mihi pag. 466.

Vis alios complures nominem Oratoribus affines? Perlustra, obsecro, Claudii Aliani Variam historiam, & de Animalium natura libros 17. & Auli Gellii Noctium Atticarum libros 26. Cælii Rhodigani Antiquarum lectionum libros 30. Alexandri Neapolitani Genialium dierum libros 6. Adriani Turnebi Adversariorum libros 24. Petri Fabri Semestria. Petri Victorii Variarum lectionum libros 31, opus eruditionis omnigenæ refertum, tomis duobus Parisiis editum a. Horum omnium, quos dixi, tam varia, tam abundans doctrina sane non nisi Excerptorum & Notarum sedulitate ad illud fastigii excrevit. Scriptionem illorum examina, & pæne mera dices Excerpta, sed arte ac iudicio collecta. Tanti est vegetiores annos huic curæ studiosius impendisse. Sed ad Porticum & Stoa transeamus. Philosophi: Aristoteles Stagirita. Decem millia philosophorum nominavi, cum Antegnanum hunc unum dixi.

Aristoteles Nicomachi filius, Platoni discipulus, Alexandri Magni præceptor, omnis Philosophiæ Phœbus infinitos scripsit libros ea diligentia, eoque artificio, ut superiores omnes vicerit, posterioribus omnibus palmam præripuerit. Quidam librorum ejus etiamnum vivunt; plurimos tempus injuriosa nocte sepeliit. Non autem infinita tantum scripsit.

a Anno 1564. & 1565.

psit.
ban
Arist
spica
posse
pluri
prisc
exem
quit,
se m
cuten
tario
quod
fecit
varia
stes
infat
Græc
nulli
loria
statu
los S
jus e
ma fi
ginta
lippe
meir
adm
eum
bros

a
b
hi pag

psit, sed & infinita legit, imò, quod sole-
bant veteres, infinita è lectis excerpfit
Aristoteles: vidit utique vir ingenii per-
spicacissimi tantam lectionis copiam non
posse concoqui, nisi placeat simul etiam
plurima excerpi. Cælius Rhodiginus hanc
priscorum navitatem laudatissimam in
exemplum statuens. Scimus profectò, in-
quit, veteribus omnibus usitatissimi fuis-
se moris, ut omne scriptorum genus ex-
citerent, nullas, quas possent, commen-
tationes illectas intactasque præterirent,
quod in primis Aristoteles exactissime
fecit, qui ex nobili lectionis multijugæ
variantisque cura est à Platone Anagno-
stes a nuncupatus, tanquam lector foret
indefatigabilis, & χαλκέντερος plane, ut
Græci dicunt, sititor inexplebilis b. Hinc
nullis sumptibus comparfit, ut quos me-
lioris notæ libros censuisset, emeret. Te-
statum Gellius Aristotelem libros paucu-
los Speusippi philosophi post mortem e-
jus emissæ talentis Atticis tribus. Ea sum-
ma fit nummi nostri HS duo & septua-
ginta millia. Sunt mille octingenti phi-
lippei. Nec Plato hac in re parcior. Nam
memoriæ mandatum est, Platonem tenui
admodum pecunia familiari fuisse, atque
eum tamen tres Philolai Pythagorici li-
bros decem millibus denarium esse mer-

D 4

ca-

a Lector.

b Cælius l. 17 Antiq. lect. c. 17. post init. mi-
hi pag. 646.

catum a. Tantus inerat his viris & legendi & excerpendi ardor.

Medici Hippocrates Cous, Claudius Galenus.

Hippocrates medicorum antiquissimus, cum intelligeret medicinæ studium præceptionibus egere varias peregrinationes obiit, & quicquid in has curas utiliam invenit utile, solleter excerpfit. Ad eo autem Excerptorum amans studiosus fuit, ut in ipsis templis morborum historias in tabellis anathematum describas diligentissime exciperet & conscriberet. Ita observationes plurimas in ordinem componens, primus exitit qui artis medicæ præcepta generalia tradiderit. De scriptis Hippocratis illud licebit pronuntiare: pauperis esse numerare pecunia: libros vir iste doctissimus plurimis venturis sæculis reliquit.

Secutus hunc Galenus, qui scriptorum multitudine Hippocratem non æquavit tantum, sed etiam superavit. Inde hoc collegii à doctis accepit: Galenus medicorum præstantissimus libros scripsit paucos infinitos, quos ipse commemorat peculiari scripto de libris propriis edito. Ioannes Fernelius Ambianensis, præfatione Medicæ ad Henricum II. Galliarum regem

a Gell. l. 3. Noct. Attic. c. 17. Sunt 2000. hacii, seu victoriat, 1333. floreni & 6. kuz Philippei 1000.

b Plin. l. 29. Nat. hist. proamio, Soranus ejus vita.

gem,asserit à Galeno libros de re medica supra quadringentos, de aliis disciplinis ducentos quadraginta scriptos. Quis nostrum tot evolvere legendo, quot ille commentando ac scribendo? Quis jam dubitare possit, quin Galenus in excerptendo & annotando summè industrius fuerit, qui libros pænè octingentos edidit: Excerpta & Notæ thesauris literariis opulentant. Sequuntur Iurisperiti.

Ex his unicus Servius Sulpitius libros centum & octoginta de Iure Civili edidit: utique supellestili Excerptorum amplissima instructus fuerit, scriptionem tam prolixam nemo sani capitis absque Excerptis copiosissimis aggrediatur.

Sed aliquos etiam è Theologorum senatu huc sistamus. In priorum classibus nominandis id observavi, ut vel scientiarum duces, vel cæteris celebriores, aut mihi notiores, ac commendatiores nominarem. Idem in ultima hac classe attendam.

Theologi: Augustinus Hipponensis, Hieronymus Stridonensis, Bernardus Clarevallensis, Thomas Aquinas, Alphonsus Tostatus, Alphonsus Salmeron, Franciscus Suarezius.

Non temerè hos nominavi; rationem addo: & unà ostendo quantum maximis his viris profuerint Excerpta. Augustinus plura scripsit, quàm quis legerit, si fides Possidonio, Præsuli Africano, teste locuplet-

pletissimo. Hic eum opinione sua falli jēdicat, qui omnia, quæ Augustinus scripsit, legisse arbitratur *a*. Accessit his Augustini libris tanta auctoritas (quod felicitati, vel sapientiæ viri assignari possit) ut nullius scriptis secundum Evangelii historiam, & Tarsensis Pauli Epistolas, &c. major hominum consensus accesserit. Elucubravit Augustinus inter cætera, viginti duos libros de Civitate Dei, opere profecto grande ac admirandum. Tamen istud solum hoc tomo quinto inspicere, dices absque multiplicibus Excerptis hanc talem scriptionem numquam potuisse confici. Volumen hoc eruditione plenissimum incredibilem notantis & cæterpentis Augustini diligentiam testantur.

Hieronymus sex millia librorum Origēnis affirmat se legisse; an nihil exceperit & subnotasse? Auxerunt aliorum studia bibliothecas, ac per partes collectaverunt: unus ac solus Origenes ingenii foelicitate bibliothecam unam quæ tamvis magnam implere potuit. Hæc Hieronymus legendo exhauferit, & nihil inde in suum usum extraxerit? Præsertim cum de viro hoc jam olim sparsum fuerit: Neminem scisse quod Hieronymus ignorarit. Hoc certè priscorum erat

a Quæ auctoritate magni nominis Ecclesiastici Blicæ pro suggestu dixerit, triginta millia librorum Augustino scripta, ego quidem nescire me fateor.

b Antonius Coccius l. I Exemplor. c. 7.

dium, innumera legere, multa excerpere, plurima conscribere.

Cyprianus sane vir sanctissimus perinde ac doctissimus, facundus olim Carthaginensis Rhetor, nullum prætermisit diem, quem Tertulliani lectione non imbueret. Hunc verò auctorem cum posceret, *Da Magistrum*, dicere solebat. Ita de Cypriano Hieronymus a.

Bernardus vere Clarevallensis Apis sedulitate sola sine Magistris (quod perquam rarum) maximos in litteris progressus fecit. Solebat autem conqueri, nihil temporis se magis perdere, quàm quod somno daret. Non occupatum numquam invenisses. Nullæ Bernardo feriæ, quies nulla. Aut enim orabat, aut legebat, aut meditabatur, aut scribebat, aut concionabatur. Apiculam agebat summè sedulam, quæ semper aliquid ex optimo florum genere conveheret in suum alveare. Bernardi effigiem videre cupis? Scripta intueri. Verbis disertus, sententiis venustus, rebus abundans, sensu ac succo meliore plenus, nervo dicendi lacertosus, eloquio suavis, & mera pietatis mella stillans assidue, veritatis semper amantissimus. Superi! quàm ille delectat, docet, stringit, movet, persuadet, expugnat? Eam sui imaginem scribendo expressit, ut illi Ambrosianum illud ex asse conveniat: *Laureatus spiritu scriptis coronatus*.

§149

a Hieron. de Scriptor. Eccles. in Tertull.

tur suis. Quinque Considerationum libros ad Eugenium Pontificem scriptos aperio; tu tolle, lege, ac vide num Bernardus non accuratissimè, quæ sui usus judicaret excerpserit? Liceat dicere: In scriptis hoc Bernardus superavit Bernardum. Nam modo cautum oconomum, modo sollicitum patremfamilias, modo fidelem monitorem, modo serium præceptorem, jam ascetam, jam ethicum, jam politicum, nunc philosophum, nunc consiliarium, nunc Theologum agit. Illustus prorsus scriptum à multiplici eruditione. Hoc unum in tot Bernardi scriptis miserum; Bernardo multa tribui, quæ Bernardi balsamum planè non oleant. Sed illud ad rem nostram in Bernardo maxime laudem, quod sacram paginam non solum assiduissimus legerit, sed eam in suis scriptiones ita excerpserit, ut Bernardi calamus fluxu pæne continuo divinum instillet liquorem.

Thomas Aquinas Theologiam omnem in eum deduxit ordinem, ea perfudit luce, iis locupletavit incrementis, ut universa posteritas illi quàm plurimum debeat. Compendio utendum est in hujus viri elogiis, alioqui ea ad diei finem non finiemus. Aquinas sapientiæ et sanctitatis magnum jubar, tamen opem divinam suis scriptiõibus faventem habuerit, humanam tamen industriam in se desiderari neutrquam potest.

sus est. Legit plurima, & excerptit. Considera septemdecim tomos editionis Romanæ quos Thomas posteris reliquit: imò vel tres solum tomos inspicere, decimum, undecimum, duodecimum, quibus tres partes Summæ Theologiæ complexus est. Quanta, Deus! in his scriptis, quàm varia, quàm sublimis eruditio, quot è priscis Patribus, aliisque scriptoribus testimonia? Hæc profecto Notas & Excerpta postulant quâ maximè. Itaque non solum innumera legit beatus Thomas, sed & excerptit, & sua fecit.

Alphonfus Tostatus Abulensis Antistes, vir sanctimonia & doctrina celeberrimus, nonnisi annos quadraginta vixit, & tamen quindecim tomos bene magnos in lucem edidit. In his quæstiones innumerabiles dissolvit. Hinc de eo illustre illud encomium versu, sed parum venusto, scriptum:

Hic stupor est mundi, qui scibile discutit omne.

Alphonsum tam brevi tempore scripsisse tam multa, nullis excerptorum, aut Notarum subsidiis adjutum, cras credam, hodie non. Non fuit, non erit ullum tam felix ingenium, quod omnia è seipso, velut aranea è suo utriculo fila, educat. Hanc igitur Excerptandi solertiam in Tostato etiam fuisse non negandum: quam nos rectissime venerabimur imitando.

Alphonfus Salmeron Toletanus à puero vitam omnem ad supremam senectutem

tem in literis consumpsit. Vir Religiosus
 è Societate Iesu, celeberrimas Italiæ ci-
 vitates concionibus ad leges Christianas
 formavit. Peregrinationes laboriosas,
 easque plurimas in Galliam, in Polo-
 niam, in Hiberniam, in Superiorem &
 Inferiorem Germaniam obivit, non tam
 suæ, quàm alienæ salutis causa. Dixisset
 Salmeronem ad terras alio atque alio se-
 se calentes obeundas natum. Viribus ut-
 cumque jam fractis, cum voce non pos-
 set, stylo statuit alios erudire. Ita Nea-
 poli ad quietem laboriosissimam sese
 componens, sedecim grandes tomos elu-
 cubavit, plerosque omnes de Christo
 Domino. Nam post Evangelii historiam
 pluribus voluminibus explicatam, Apo-
 stolorum cum res gestas, tum epistolas
 tomis aliquot est persecutus. Magnum in
 scriptione hac amplissima eruditionis
 mare cernitur, quod è plurimis Notarum
 & Excerptorum rivulis indubiè colle-
 ctum & auctum. Hic Adversaria jubem
 necesse est, plurimaque supellex scriptio-
 ni cogitatæ congesta. Nemo sibi utilis e-
 rit lector, qui non simul infatigabilis, si
 loquor, sit Excerptor. Res ipsa loquitur
 à Salmerone hoc præstitum impiger
 me.

Franciscus Suarezius Granarenfis Theo-
 logiam publice pluribus annis professus
 Romæ, Pinciæ, Salmanticæ, Compluti
 Conimbricæ demum calamo manum ad-
 dixit.

dixit
 illu
 tomo
 ego q
 Hunc
 prius
 nemi
 Cor
 panè
 illu
 des to
 plures
 verbi
 jores
 stolor
 Cano
 rime a
 seque
 vivi. I
 lamo
 scripsi
 Fa
 tot pa
 quid e
 Num
 te, Fa
 præpro
 tistiat
 tendi
 Excerpt
 stionis
 mus :
 a M

dixit, ſcriptioni ſe totum mancipavit, & illuſtrandæ Philoſophiæ ac Theologiæ tomos minimum viginti & unum (quos ego quidem viderim) typis commiſit. Hunc librorum numerum edidiſſe, & prius nihil annotaſſe, nihil excerpiſſe nemini fit credibile.

Cornelius à Lapide Scripturam Sacram pænè totam uberioribus commentariis illuſtravit. Illic illis forulis ſeptem grandes tomos cernis: in dies expectamus plures. Iam Pentateuchum Moſis, Proverbia Salomonis, Eccleſiaſticum, 4 Maiores Prophetas, 12 Minores, Acta Apoſtolorum, Epistoſas D. Pauli, Epistoſas Canonicas, Apocalypſin explicavit uberime ad omnem uſum. Plura, ut audio ſequentur, ut etiam à mortuo diſcant vivi. Iacobus Greſſerus ſuo unus ipſe calamo pænè integram bibliothecam conſcripſit.

FAUST. Ego nec tot libros, ſed nec tot paginas typis cogito committere, quid ergo mihi cum Excerptis? EULOG. Num idem ſapius rogandus es? Quæſote, Fauſtine, ne designatum ordinem præpropere turbenius. Erit locus, quo ſatiſſiat tuis objectionibus. Hoc jam contendimus, Excerptum eſſe. Quomodo fit Excerptum, & à quibus, id huius quæſtionis non eſt; ad iſtud infra respondebimus: auditor,

Si

a Mortuus anno 1617, die 24 Septemb.

Si modo cultura patientem commedet aurem a.
 Præproperum tuum est ingenium. Faust.
 Perge, quo cœpisti, pede; perge bonis
 avibus. E u l o g. Hoc igitur ajo, quod
 in fronte capitis hujus asserui, pæne om-
 nium eruditorum vocibus & exemplis
 Excerpta & Notas commendari: immo
 hoc genus industriæ tam esse necessa-
 rium, ut eo neglecto vix ullus sit ad eru-
 ditionem solidam accessus. Quo autem
 plus eruditionis quæritur, hoc Excerpto-
 rum, & Notarum studium contentius ex-
 igitur. Si priscum ævum huc arcessimus
 ii plerumque plurimum scripserunt, quæ
 plurimum legerunt & excerpterunt.

Zoroastres Persæ vices centena mille
 versuum, de Magiâ solum edidit b.

Theophrastus trecenta volumina reli-
 quit, quorum catalogum recitat Læ-
 tius c.

Chrysippus volumina septingenta, &
 plura scripsit, è quibus trecenta undecim
 Dialectices artem exponunt d.

Aristarchus Grammaticus Alexandri-
 nus sub Ptolemæo Philometore supra
 mille commentarios posteris consignavit.
 Chrysanthus Sardonius, Iuliano Cæ-
 sari familiaris, octogenario major tan-
 tum librorum numerum sua manu ex-

a Orat. l. i. Epist. i.

b Plin. l. 30. Nat. hist. c. i. post init.

c Lærtius ubi de eo.

d Suidas & Volterr. l. 13. c. 4.

ravit
 flore
 trem
 di ex
 Di
 testat
 M
 nitos
 gusti
 & D
 script
 legit
 mire
 lum p
 De
 scop
 Ense
 mus
 philo
 tor e
 lan
 meg
 omni
 flore
 tia ser
 quing
 a E
 b
 se. Di
 ne labo
 & Aug
 c P
 d L
 Peter,

ravit, quantum vix alii juvena vegeti ac florentes legunt. Quo factum est, ut extremi digitorum articuli, ob jure scribendi exercitium incurvescerent intorti *a*.

Didymus Grammaticus, quod Seneca testatur, quatuor millia librorum scripsit *b*.

M. Varro libros composuit paene infinitos eruditione mira refertos. Ideo Augustinus hunc apud Latinos, Origenem & Didymum apud Græcos plus cæteris scripsisse commemorat. Tam multa verò legit, ut ei vacasse quidquam scribere miremur; tam multa scripsit, quam ulum potuisse legere credamus.

De Eusebio Cæsareæ Palæstinæ Episcopo Hieronymus hoc testimonii tulit: Eusebius in Scripturis divinis studiosissimus, & bibliothecæ divinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus pervestigator edidit infinita volumina *c*.

Iamblicus affirmat Mercurium Trimegistum, non solum philosophiæ, sed omnium paene scientiarum in Ægypto auctorem, de universa Ægyptiorum sapientia scripsisse triginta sex millia librorum, quingentos viginti quinque *d*. Si vera si-

E des

a Ennapius in ejus vita.

b Suidas notat tria millia & quingentos scripsisse. Dicitur fuit Didymus ab assiduitate & perperione laboris & ætate ferreis visceribus, vixitq; Cæsar & Aug. avo. de Didyme. Sen. Epist. 88. post med.

c Hier. de Scriptorib. Eccles. in Euseb.

d Iamblic. l. de Myst. Ægypti, quem laudat Pater, tom. 1. in c. 2. Exod. disp. 8. med.

des Iamblico, aut Angelus fuerit Trismegistus, aut magnum hominis prodigium. Tot libellos evolvere maximi laboris sit, tot libros scribere operis immensi.

Hi omnes alique complures tot librorum velut copiosissimæ sobolis parentes, non tantum indefessi scriptores, & assidui lectores, sed & studiosissimi Excerptores, quod vero simillimum, fuerunt. Quod si voce prisca clametur: *Numeratum*, licebit pronuntiare: *Omnes, omnes, in hanc eunt sententiam, Excerptum esse.*

Nos, Faustine, ad facultatis nostræ modulum tot optimos viæ duces sequamur. Excerptis & Notis, in omni litteratura, quàm plurimum juvabimur. Ad eruditionem variam per hos velut cuniculos transgradiemur. Excerpta & Notæ annorum plurium labores fidelissime custodient, & ubicumque defecerit memoria, his subsidiis fulciemur. Quidquid agas, Excerptum & Notandum est.

CAPVT VIII.

Excerptum esse testimonio & exemplo hic dignis Eulogii, aliorumque complurium.

SIme in testem cum prioribus admittas, quod hactenus velut per satyras exquisitis sententiis docui, ego jam testimoniis exploratissimis firmabo.

a Lex Satyra tuo rogatu multa simul compluribus batur.

PARS I. CAP. VIII. 51

In primis id probe scire te velim, hic nihil à me doceri aut suaderi, quod prior ipse non fecerim. Horatianum illud noveram; Flendum ei prius, qui flere velit alios *a*. Ita te meo etiam exemplo ad Excerpta facienda humanissime invito. Non poenitebit operæ; securus polliceor. Mea ego Excerpta nullo pretio vendiderim. Hocrates orationem unicam talentis viginti, seu duodecim millibus philipporum vendidit *b*. Da alterum tantum, nil Excerptorum vendo. Da auri & gemmarum, quantum vel avarissimus optare potest, da vel montes aureos, ego meas tibi chartas non vendo. Auge pretium, & nescio quos favores adde, non vendo. Summos honores, orbis imperium sponde, non vendo. Cælum pollicere, Christum licitatore appone: Iam vendo. Huic mea omnia sacravi; hunc admitto emptorem; ceteris omnibus exclusissimis.

Sed quæris, quid inde commodi vel utilitatis hauriam? Optima fide, quod res est, fatebor. Fructus Excerptorum quotidianus & multiplex. Mittamus eum in digitos, & numeremus.

I. Est, quocumque themate proposito, nominare posse auctores, qui de eo scripserint. Res hæc summæ utilitatis, & quotidiani usus est. Fuit ut Rhetoricæ

E 2 studio

a Horat. de Arte poet. mihi pag. 161.

b Plin. l. 7 nat. hist. c. 30. initio.

studiosis compluribus potestatem fac-
rem ponendi quaecumque vellent the-
ma, vel rem quancumque aliam nomi-
nandi, quæ in dissertationem venire pos-
sit, mox à me nominandos è Notis au-
ctores, qui ea de re illove themate scri-
pissent. Diversissima hic quæsitæ: Quis
de typographiis, quis de campanis, quis
de horologiis, quis de alchimia, quis de
bombardis & tormentis bellicis, quis de
venatu, aucupio, piscatu, quis de fidei-
bus, de geminis, de fontibus, de silvis
hortis, arboribus scripssisset. Querebant
alii, quinam de statuis, pyramidibus, æ-
dificiis, thermis, palæstris, armamenta-
riis: quis de veterum triumphis, ludis
nuptiis, funeribus, exequiis: quis de ho-
ris, clepsydris, coronis, navigiis, bibliis
zhecis: quis de purpura, mercatura, de
musica, pictura, de re vestiaria, numma-
ria, cibaria: quis de animantibus, equis
canibus, elephantis ageret. Alii quærebat
longe rariora, & minime in vulgus nota
quis de ductili vitro, de incombustibili
leo, de lino vivo, de ære Corinthio, de
papyro & bysso scripssisset. Malebant
de virtutibus, aut vitiis sciscitari, quon-
iam laudatores, aut vituperatores ha-
buissent. Ita quærebatur, quis de vitio
illa vix noti nominis Indifferentia,
quis de sui Contemptu, de sui diffiden-
tia, de Longanimitate, de Familiaritate
cum Deo, quis de vitio humanae gen-
Curi

Curiositate, de Choreis, & noxio pudore, de mala tristitia, de munerum corruptelis, de prohibitis spectaculis, de damnosa procrastinatione, de noxarum iteratione scriptis disliceret.

Hic autem è vero dicere, ad omnes positas quaestiones, & alias tales innumeras è Notis & Excerptis meis facile ac promptè responderi, & ad singulos titulos seu themata, non unum dumtaxat, sed plures nominari posse auctores, qui rem illam quamcumque propositam, scripto explicarent. Notare autem & excerptare puer cœpi; ante annos vero quadraginta has Notas & Excerpta in formam meliorem certasque classes redegi, quas etiamnum retineo, eas parte altera explicaturus.

E Societate Iesu Patres novi quam plurimos, qui hanc excerptandi solertiam non laudant solum, sed jam pridem usurpant. Singulorum chartas non inspexi, an hac ipsa methodo, quam traditurus sum, sibi lectionem faciant fructuosam. Nec istud mihi hoc loco inquirendum. Iam enim hoc unum ago: Excerptandum. De modo videbimus.

Est igitur maximi usus, summæque utilitatis, re quacumque in disceptationem aut familiare colloquium adductâ, nominare posse saltem è chartâ, quis scriptor ejus rei faciat mentionem. Hoc olim illustri Theologus tanti æstimavit, ut totam hanc lemmatum seriem, quæ rerum

omnium auctores complectitur, permittentem suo bono describi, valde rogaverit; nec cessisset, nisi audiisset suas cuiusque familiares notas parum aliis profuturas, cum character lectu nonnihil difficilis, contractior etiam ac compendiarus sit modus; cum insuper auctorum plurimi, eos, à quibus lecti non sint, parum adjuturi sint.

Prima igitur utilitas, primusque fructus Excerptorum est, quocumque themate proposito, auctores, qui de eo scripserint, compendio recitare posse.

Ctesiphon Rhetorem eum non censabat esse, qui non posset die integro de quavis re proposita disserere. Ego illum non diu, nec multum excerptisse iudico, qui non de quolibet themate in medium allato, saltem hora integra, si non pluribus, è Notis & Excerptis suis perorare queat.

II. Excerptorum fructus est, plurimum supellex ad dicendum è cathedra. Ajunt Concionatorem, qui annis pluribus eodem loco pro suggestu dicat, non posse non exhaustiri. Si sermo sit de Concionatore, qui tantum legat, nihil autem excerptat, aut probum excerpti modum nesciat, assentiemur non ægrè; sin homo sit industrius, & Excerptorum gnarus, nec centum quidem annis exhaustietur a. Sicut ajo, atque, si opus teste, agam experientia

a Er wirdt sich nie gar aufsetzen.

tia. Ecquid dicitis, ô boni, Ecclesiastæ materiam & rem ad dicendum defieri? Injuriam facitis divinæ paginæ. Si enim vel sola tantum sacra volumina Ecclesiastes assidue legat, & in suas paginas excerp-
pat, ad dicendi fundum numquam pertin-
get. Addo sacrorum codicum tot inter-
pretes, & notæ melioris commentarios,
qui novam identidem messem exhibent,
sed falci ad secandum expeditæ. Evolve
legum divinarum tot Scholiastas, &
numquam deerit, quod è publico doceas.
Quis umquam Concionatorum sacra Bi-
blia à capite ad calcem deduxit expli-
cando? Divini libri nullis concionibus
exhauriri queunt. Addamus jam divi-
nis litteris ceterorum scriptorum multi-
tudinem immensam, quis dicendi steri-
litate excusare poterit, si modo se le-
ctorem assiduum, & notatorem gnavum
præstare velit? Prius profecto vitam,
quam dicendi materiam absolvet. Ego
revera sic sentio.

III. Excerptorum fructus est, posse
pluribus, præsertim interrogantibus, &
instrui volentibus prodesse. Cum Excer-
pendi laborem multi fugiant, in pluri-
mis, cum aqua hæret, interrogare illos
coguntur, quos talium Promos Condos
scierint. Subinde rem lectam, vel audiram
meminimus, sed locum, tempus, & cete-
ras attributiones rei jam pridem excussit
oblivio; hic prorsus necessarium ex aliis

E 4

quæ-

a Die Bibel läßt sich nie aufpredigen.

quarere, quo loco, quo tempore, qua fide hoc gestum? Ad ejusmodi quæstiones omnium opportunissime responderit studiosus Excerptorum custos, qui aut promptius è memoria, aut certius è charta satisfaciet ad quæsitæ. Non facile fallent consulti crebro indices.

IV. Posse in multum tempus partis vivere, sine novi lucris accessione. Explicio. Est qui morbo, vel causâ fontica, vel negotiis impeditus, sibi ac litteris vacare non possit multo tempore. Quid hic agat? Struenda nihilominus est oratio, paranda concio, accuratius aliquid scribendum, non vacat legere, novum apparatus corrogare non finit tempus, forsitan nec libri, quos vellet, suppetunt: Notas igitur & Excerpta proferat, de suo vivat, ærariolum domesticum aperiat, utatur reconditis. O miserum, si nec olim voluit recondere, neque jam finitur mendicare. Inter sacrum & saxum deprehensus, aut præsentem fateatur inscitiam, ut præteritam accuset inertiam. Pulchrum est, imo quandoque necessarium est, suo sumptu ac succo posse vivere, & latari partis. Miserum est, alienas semper quadras lambere. Hoc fatum illos sequitur, quos Excerptandi tadium facit inopes, iis persimiles qui, quando prandendum est, à vacuo canistro ad pistoris misericordiam accurrunt a, &

a Wan man essen wilt/ist kein Brodt im
Haus.

opes alienas implorant, qui suis poterant gaudere. In ætate igitur vive memor hiemis; cum formica melioribus annis collige, quod deterioribus consumas. Incredibilem utilitatis fructum præbet, mature rem quærere, notare ac excerpere, ut cum necessitas urget, suo liceat visitare peculio, & re parta frui. Exporior id ego indies, quod in conspectu Domini testor, ad omne studiorum genus vix quidquam magis conducere, quàm pluribus annis Excerpti solertiam perpetuasse. Hinc dives senectus, & contenta suo. Ego jam, Faustine, oculis meis me vivente præmortuis, vix pauca, ne sine magna difficultate queo legere; mox utrumque lumen occupavit. Iam nimis serum esset parandis concionibus sermonarios, aut homiliarios, quos vocant, scriptoresve alios evolvere: nec tempus, nec oculi permittunt. Notis igitur & Excerptis fruor complures jam annos: Eam autem triginta plurium annorum Excerpta (quod præfiscini dixerim) dicendi ac scribendi supellestem suppeditant, ut vita quantumvis longa his sese prædiis solari possit, ad Excerptorum fundum numquam perventura. Addo igitur, & affirmatè, ut testis pronuntio.

V. Excerptorum fructus est, ingens ad omne dictionis ac scriptionis genus subsidium. Candidissime dico: Da mihi centum annos, & acriores oculos, & ego in

E 5 annum

annum quemlibet duos minimum libros polliceor materia diversa, quam liberallyter, sat scio, subministrabunt Excerpta. Nec enim arbitror, difficile illi erit ædificium educere, qui delecta jam area, calcem, asseres, arenam, ligna & lateres convexerit. Ædificandi materies collecta est, hanc solum digerat, & ædificet. Hæc Notarum commoditas, hoc lucrum est: materiam struendi convehunt? accede & construe: Excerpta dicendi ac scribendi copiam subministrant; adde manum, linguam, calamum, & dictionem aut scripturam ordire. Hic unicus sane ac optimus in ædificio litterario promovendo modus est. Cum Excerpta, ut Gellius loquitur, ejus generis seminisque sint, ex quo facile adolescant aut ingenia hominum vegetiora, aut memoria adminiculatior, aut oratio sollertior, aut sermo incorruptior, aut delicatior sit notio. Varius & amplius Excerptorum usus est. Dixi quæ à me pro testimonio volebas dici. Nunc ire porro pergamus.

a Gell. l. 20 Noct. Attic. c. ult.

CAPVT IX.

Excerpendum esse diversis rationibus docetur.

Testimoniis & exemplis docuimus, Excerpendum esse. Idem rationibus confirmatum imus.

Pri-

Prima est: Lectoris intentio scribendi & annotandi cura multum acuitur. Ita lectio fit multo meditatio, tantoque melius res intelliguntur, quanto exactius dum in notas transeunt, expenduntur. Sapiuit sibi Demosthenes, qui, ut supra dictum est, Dionysio Halicarnasseo teste, Thucydidem totum sua manu octies descripsit. Multa etiam volumina sua manu exscripsit Hieronymus. Multa quoque alii transcripserunt profectus cupiditate accensi.

Theodosius Iunior Augustus Imperator, non solum venustos characteres, cum scriberet, efformavit, quod Nicephorus commemorat, sed etiam tam multa descripsit, ut, si fortunæ tenuis fuisset, alere sese scribendo commode potuisset. Nec diem dumtaxat, sed insuper & noctes scriptionibus, ad illam pervigilem lampadem suam impendit *a*.

Altera ratio est. Quod exscribitur, intelligentiam profundius subit, menti altius imprimitur. Nam sapiusculæ lector oculis per paginas volat, & cursim ad alia atque alia properat; cum gnaviter excerpit, & annotat, crebrius subsistere cogitur, & pedem figere; ita dum lectis immoratur, dum relegit, & retractat, longe melius, quæ retinenda, penetrat. Vide Argentarium, quam is sedulo philippeum aut aureum nummum examinet, quem

mo-

a Niceph. l. 4. hist. Eccles. c. 3. post init.

modo coticulæ, modo libellæ admover, jam metalli sonitum, jam fidem oculorum poscit, sic monetam probam ab adulterina discit distinguere: ita qui multa feligit ac notat, & auctores nosse, & stylum à stylo incipit discernere. Ita cura excerptendi attentionem legentis exaguit, festinationem remoratur, & altius infigit menti quidquid annotatur.

Tertia ratio. Excerpta & notæ medicamentum oblivionis nobilissimum, memoriæ suppetias ferunt suavissime, quod singulari Capite jam supra demonstratum est. Memoria humana, segnis, lenta, labens, infida, fallax, rimarum plena, ut verbo dicam, cribrum est. Nimium eam oneras? obruitur: plus æquo implet? confunditur: commissâ minutius & ad unguem repetis? turbatur: scrupulosius eam stimulas & scrutaris: penitus subinde obmutescit. Quid illi facias? rerum plurimarum capax est, sed non omnium. Finita est, suisque & ipsa terminis ac finibus arctatur, ubi dicere liceat: *Nihil ultra*. De imaginariis extra cælum spatiis multa Theologi disceptant, hæc in infinitum protenduntur, quocumque in iis progrediare, semper audies, *Plus ultra*. Non eadem memoriæ ratio est, suis illa clauditur angulis, quos si transire velis merum inane ac vacuum reperias. Hic memoriæ subsidium ab Excerptis & notis petendum, ut quod illi surripit obli-

vio,

vio, hoc chartæ in suas classes digesta re-
stituunt. Vti sæpius è charta sapere, ita
etiam sæpissime è charta meminisse ac re-
cordari cogimur. Ei, qui solum legit, ela-
buntur innumera, quæ in Notas relata
magno forent usui. Faustine, ut possis esse
Promus, fias ante Condus. In chartas
conde, in Notas exscribe, quorum con-
stanter meminisse cupis. Labat & vacil-
lat, imo nulla est memoria nostra, cum
desunt ejuscemodi adjumenta. Effluit,
quod in notas non venit? pæne totum
frustra legitur, quod in Excerpta non se-
ligitur. Ergo memoriam his fulcimentis
firma. Vt compendiose excerpas, lege,
ut utiliter legas, excerpe. Alterum sine
altero, inanis & cassus labor.

Quarta ratio. Volumina plurima com-
muni bono prodierunt ab hac una Excer-
pendi sollertia. Nam inde Variarum, inde
Antiquarum lectionum tot libri; inde Mi-
scellanea, Florilegia, Epitomæ, Summa-
ria, Pandectæ, Collectanea & Conjecta-
nea, Adversaria, Promptuaria, Rerum
Silvæ, Quæstiones Epistolicae, Horæ sub-
secivæ, Farragines eruditæ, Memoriales
tituli, Electorum libri, Musarum horti.
Quibus omnibus litteraria Respublica ca-
reret, si notare ac excerpere desidia veta-
ret. Quod si ea, quæ alienus labor anno-
tavit, legenti sunt utilia, quanto magis il-
la proderunt, quæ quis ipse sibi suumque
in usum collegerit?

Hic

Hic ego cum cochlea velut oraculum proloquor; Domus propria, domus optima: Notæ propria, Notæ optimæ. Unica Excerptorum pagina tuo labore scripta, magis tibi erit usui quam decem, quam aliæ viginti, quam aliæ centum, quas diligentia obtulerit aliena. Nostra nobis & magis sapiunt, ut suaviora; & magis profunt, ut notiora. Sed hoc, cum opportunum fuerit, luculentius ingeram, & liberaliore cinere vas istud infricabo *a*.

His & illud addo: Quam multa sunt, quæ scriptores alii, aut studio prætermittunt, aut incuriosi transeunt, aut ad alia festinantes negligunt, aut reperta mutilant & frangunt? quæ attentus lector, hinc illinc ingenti suo commodo decerpit.

Quinta ratio. Hebræus Sapiens ad formiculas & apiculas colligendi magistras nos ablegat. Formicula illa parvula, atque ruricola omniparentis terræ agilis alumnula, prompta repens velocitate, discurrens gnaviter, æstate congerit unde habeat quod consumat hieme; itionibus ac reditionibus eandem viam relegit millies fatigari nescia, inertis otii sterilitatem assiduus damnat laboribus; futuri provida materfamilias, æstivi sideris perita; plurimum annonæ in suum penu convehit: ita brunæ injurias non metuit, famis imperium non horret, infœcundam

hie.

a Was besser hin ein reiben.

hieme
gre to
liter la
partis
formic
rum v
grandi
corpul
liuntu
mina o
foveis
exclud
horrea
præroo
functæ
discurr
stat int
rint ful
corru
erigun
borios
Vad
di & a
congre
Hieme
collige
sefe sol
excerp
Apic
tem, m
modo
dograt

hiemem commeatu jam condito non ægre tolerat. Dixerim, dum licuit, fideliter laboravit, nec segniter excerpfit, ita partis jucunde fruitur. Non tamen unus formicis omnibus est labor. Hæ bajularum vices obeunt, & fascem ferunt se grandiore, ut majora sint onera quam corpuscula. Aliæ viarum obstacula moliuntur & amoveant; aliæ herbarum semina oris forcipe trahunt, aliæ terram è foveis egerunt, & meatus aquæ aggeribus excludunt. Istæ, ne madefacta humus horrea in herbam vertat, illata semina prærodunt: istæ celebri luctu corpora defuncta efferunt. Quod mirius in tanta discurrentium agmine, egrediens non obstat intranti; quin potius, si quam viderint sub onere fatiscentem, aut sub fascē corruentem, humeris suppositis juvant & erigunt. Vbique fervet opus; omnes laboriosa, nullæ otiosa.

Vade ad formicam, quisquis excerpendi & annotandi molestiam fugis: disce congregare, dum vires & anni favent. Hiemem senectutis prospice; jam ergo collige, jam reconde, quo aras posterior sese soletur. Idem te docet apicula, & ad excerpendum sedula præit.

Apiculam intueri in Hybla volitantem, modo teretes hederarum corymbos, modo dulces tiliæ florentis surculos, modo gratos thymi odores, modo croceata

ge-

genistarum a cacumina, modo pallentium violarum suaves divitias, modo rubentium rosarum odoratas gemmas ore legulo populantem, & numerosis crurum atque coxarum villulis implicantem. Omnes apicula flores delibat, ab omnibus excerpit, quod suum faciat. Hinc alveare ditat, hinc ceram liquoribus stipat, hinc favos construit, hinc mella diffundit. Sed apicula, ut sciamus, cum delectu maximo, & velut iudicio excerpunt (quod in congerendis excerptis primum) nec enim temere quosvis flores insident; nec extrahunt, nisi quod melioris succi est, tam ceræ, quam melli faciendi aptius. Venenum est, quod in flore deterius araneis relinquunt. Hæc apum sedulitas atque in excerpto studium est, quod mellis & ceræ thesauris orbem opulentat.

Hic ego tibi Senecæ verba ingero: Apes, ut ajunt, debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde, quidquid attulerit, disponunt ac per favos digerunt, & ut Virgilius noster ait,

———— liquentia mella

Stripant, & dulci dispendunt neffare cellat.
Ita quidquid lectione collectum est, stylius redigat in notas c.

a Genista humilis arbuscula, minuta fronde, flavo-luteo, apibus gratissima.

b Virg. l. I. Æneid. c Senec. ep. 84. inib.

Vade igitur ad apiculam, quisquis excerpere modum aut ignoras, aut ignaviam amas. Quin sequimur, Faustine, melligeram hanc plebeculam, quin volucres innubas, & florilegas aviculas istas imitamur? Obsecro, non minus his animalculis in rem nostram sapiamus. Præstantiores auctores veluti flores nobiliores eligamus, hinc succos exsugamus meliores. Stertimus & oriamur? avolat æstas, fugiunt anni hauriendis scientiis apti; nos neque mel, neque ceram facimus; jejuna semper erit & dictio nostra & scriptio; tam oris, quam calami paupertatem quam effugimus. Excerpendum, & Notandum est.

Sexta ratio. Excerpta nobis instar bibliothecæ sunt. Locorum varietas, & librorum penuria hoc nobis compendium facile persuadebunt. Expertus sum ego: jam sapissime hanc in libris permolestam difficultatem: quis enim eos semper ad nutum habeat? Non ita pridem vir Religiosus mihi graviter questus: Quos libros Augustæ, inquiebat, quos Ingolstadii, quos Dilingæ, quos Lovanii, quos Colonia, quos alibi ad manum habui, illos jam quero, & nusquam reperio, aut tali domino mancipatos, qui eis catere nolit. Meis itaque fruor Excerptis, quæ mihi bibliotheca sunt, facili negotio in omnem locum apportanda. Felix eram Lovanii, ubi Poetas veteres, ubi præcos

F

Histo-

Historicos omnes, & omnia Lipsii opera; ubi melioris notæ Philosophos & Theologos in meo museo inter ceteros numerabam. Nunc subinde vacuus in scopulo piscator hæreo. Vix pauculos historicos, & quidem editionis flagitiosæ cerno; Lipsium hoc loci in Pentheum migrasse credo, adeo lacer & dissipatus est; illius pauca invenio, & editionis dissimillima. In melioribus libris ceteris supellex curata. Itaque ursum æmulor, & fructu unguium meorum victito, Excerptis meis utor. Excerpta si non confecissem, nec dicere quidquam, nec scribere haberem. Libri destituunt, memoria non succurrit, olim lecta jam pridem effluerunt, interim dicendum aliquid & scribendum est. Ad meam igitur bibliotheculam memet recipio. Notas meas repeto, voces Timonis Venusini jacto,

*populus me sibilat: at mihi plausula
Ipse domi, simul ac nummos contempler in
arca a.*

simul ac dicendi scribendique copiam in familiaribus mihi paginis intueor. Hæc apud me vir mihi amicissimus perorabat, cui ego totus assentior.

Incredibile profecto est, quam utile volumen rerum selectarum, tempore non multo possit confici; è quo utilitatis plurimum ad eum redundabit, qui in hoc non hospes fuerit, sed civis. Hæc una

a *Horat. l. I, Serm. sat. I.*

una Excerptorum opportunitas, si vel sola sit, omnem Excerptendi laborem abundantissime compensat. Excerpta propria, bibliotheca compendiosissima, optima.

Septima ratio. Hominum eruditorum ac sapientum pene omnium testimonia, voces, & exempla, quod uberius jam supra demonstratum est. In multis reperiatis doctores & suatores plurimos, plerumque tamen non adeo multos factores. Suadere primum est, promptumque vel imperito cuique, dextre facere paucorum. Hic verito & canto: Plures numerabis, qui fecerint istud, quam suaserint. Neque enim omnibus lubuit sui profectus rationem aliis detegere. Suaserunt hoc multi, sed plures suatoribus fecerunt, de compendio arcano sibi plurimum gratulati. Exercitium utique multo utilissimum est, & revera necessarium ad eruditionem non plebejam anhelanti. Si nos, Faustine, hic soli velimus sapere, desipimus soli, sed in nostram perniciem. Ego satius duco cum multis, sed eruditis desipere, quam solum sapere. Licebit quidem non excerpere, sed licebit etiam plurima nescire, innumera oblivisci, pene omnia incassum legere; licebit tempus frustra terere, & optimas horas pessime perdere. Hoc senatus doctissimorum hominum pridem observavit, ideo e lectione omni excerpendum cen-

fuit; qui secus faxit, in supplicium habeat ignorantiam, & amissi temporis iacturam. Ita doctissimi quique sentiunt. Adversus hunc torrentem oblucri fatuum est. Sed tuas nunc objectiones audiam.

CAPVT X.

Objectionibus contra Excerptendi sollicitiam respondetur.

FAUSTIN. Ergo fari jubes, & dictis tragulam ^ainjacere. EULOG. Liberime; sanatur ulcus cum rumpitur, & ejecta tragula quandoque in auctorem revolat. Dic quod sentis.

F AUSTIN. Principio de illis fastigiis hominum multa differebas, qui nescio quot decades librorum typis mandarunt. Nihil hoc contra me; talem ego arietem, meique similes non timemus; hoc epichiremate nihil persuades. Ego nulla molior volumina, nec unquam in lucem quidquam extrudere cogitavi. Typi a meis libris æternum feriantur. Ego Plinius, ego Lipsios, Pontanos, Delrios non expungam codicum edendorum multitudine. Nec cupio tot libros scribere, quot Didymus, quot Origenes, quot Trifinegistus, aut Tostatus aliquis; ego me inter lectores censerem volo, non scriptores: quid ergo mihi cum Excerptis? hac illi curent, qui publico sua parant ven-

^a Teli genus, hasta simile.

vendere. EVLOG. Audio ; & verum c-
 fto , ut illud non cogites , saltem subin-
 de voles , aut etiam cogeris oratiuncu-
 lam , vel epistolum componere : affir-
 mate dico , nec hoc ipsum quidem cum
 dignitate poteris , absque Excerptis. Vi-
 de plurimorum epistolas rerum omni-
 um inanis , flaccidas , elumbes , steriles ,
 ineptas , plumbeas , sine nexu , sine ner-
 vo , sine ullo colore , in quibus nec pri-
 scæ , nec novæ litteraturæ vel vestigium
 reperire sit. Sed eorundem scriptas ora-
 tiones inspice ; verborum flumen est (&
 nec hoc quidem) rei aut rationis nihil
 sed rivulus gracilis , & solo strepitu lo-
 quax ; nullæ hic elegantia , nulli sales ,
 nullus nitor , gratiarum nihil est , subin-
 de nec miculam in iis deprehendes , quæ
 priscam eruditionem sapiat , nihil sanæ
 aut vivi coloris ; nil florum aut amœnita-
 tis quidquam aspersum. Quod ille de
 Luscinia , hoc de scriptis talibus dicen-
 dum : Vox es , prætereaque nihil. Causa
 tam tantæ paupertatis ne quære ; in prom-
 ptu est : nec verborum , nec phrasium ,
 multò minus rerum Excerpta habent :
 indies vivunt ; parati nihil est. Hinc
 dictio & scriptio tam paupertina , for-
 dida. Imò sit nonnumquam ut talibus
 dicendum in publico , cum Philoso-
 phiæ , aut Medicinæ , aut Iurisprudentiæ ,
 vel Theologiæ Doctores jubentur ; sed illi
 tales , quia fodere noluerunt , mendicare
 cogun-

coguntur. Cum enim eorum nihil habeant, quæ ad orationem struendam faciunt, velut pueri vix Grammatices gnari alios appellant: Quæso te, orationem mihi scribe, gratiarum actionem para, ad quaestionem positam responde. O mendicimonium ignavum: si quidquam excerpere voluissent, jam aliis non supplicarent; sed quia non tantum nihil notatum habent, sed etiam ignorant ubi scribendorum aliquid quærant, unde dicendi subsidium perant, ideo ad mendicitatem indoctissimam sese applicant. Inscitiam malunt prodere, quam emendare.

Vides, Faustine, non tantum libros scripturis, sed etiam orationem, aut tale quid composituris, Excerpta esse necessaria.

FAVSTIN. Sed alteram in Excerpta tragulam intorqueo: Minus memoria student, qui Excerpta curant: nam ubi quidpiam in Adversaria sua retulerint, sine cura sunt, & segni animo, tamquam ipsi jam teneant, quod chartis commiserunt. EVLOG. Mantelum pigrizia coloratum, & scite factum, sed lacerum: quasi vero primarium memoriae subsidium memoriam oppugnet. Dixi neminem tam felici esse memoriae, qui omnia, quaecumque legerit, complectatur, & retineat. Igitur ab Excerptis petenda sunt adminicula, non ut memoria minus exerceatur, sed ut felicius in ope-

re suo promoveatur. Addo: Nemo Excerpta cum suis indicibus perite tractaverit, qui noluerit reminiscantiam exercere. Nec enim satis est, excerptare, nisi memineris, an, & quid excerpteris. Atque adeo Excerpta & Notæ memoriæ non ad desidiam resolvunt, sed ad labores adigunt. Quisquis igitur memoriæ quam maxime consultum cupit, Excerpta & Notas perpetuet. Nisi forsam Charmides Græcus sit, aut ejus frater, qui similimus Charmidæ. Vir iste oriundus è Gracis ea vi memoriæ pollebat, priscis asseverantibus, ut quoscunque libros in bibliothecis legisset, eos confestim memoriter recitare posset *a*. Si talem te profitearis, Faustine, ab Excerptis te liberum pronuntio: sin minus, nec te, neque ullum alium à conscribendis Notis eximium dico. Spartam quam nactus es, orna; memoriæ, quam adeptus es, juva.

FAVST. Sed tertiam in Excerpta jacto tragulam: Plurimi sunt, nec adeo indocti, qui hanc Excerptandi artem aut hæcenus ignorarunt, aut certe non usurparunt. EVLOG. Hic velim digitum imponas ori, & ficulneam argumentationem tuam alto silentio defodias. Argumentum istud, fateor, usitatissimum est, sed pessimum: Plurimi hoc faciunt, ergo. Tu verò quid inde commonstras?

F 4

Non

a Plin. lib. 7. Nat. hist. c. 24.

Non ideo bene fit, quod à multis fit. Er-
rantium multitudo nihil patrocinatur er-
rori. Noli eos numerare, qui à via dese-
stunt. Sequere vel paucissimos, sed re-
cto calle incedentes. Pythagoræ moni-
tum est: *Per viam publicam non ito*; Non ut
eam incesu vitemus, sed ut sensu, mori-
bus, vita. Ignavia numquam erit pulchra,
quod ea multis placeat. Multi, ais, nil
excerpunt. Quid tum? Multi etiam pa-
rum supra vulgus proficiunt, hinc inter
eruditos in imo hærent subsellio. Nec
illi hoc pensi habent, modò farinam &
panem eruditione quantumvis debili lu-
crentur. Neque vero quidquam dubii est,
quin illi tam parvæ diligentia juvenes,
multo præstantiores evaderent, seu Phi-
lologi, seu Medici, seu Iurisconsulti, si
mature ac sedulo excerpere inciperent.
Multis danda venia ob ignorantiam; nil
illis ignoscendum est, quos laboris odi-
um absterret ab exercitatione tam fru-
ctuosa. Sed perge opponere.

FAVST. Quartam ergo tragulam ex-
pedio: Priscorum sapientum ævo, cum
artium & scientiarum cultus maxime flo-
reret, auditione ac commentatione, non
scripto tradebantur disciplina. Hoc Py-
thago reorum in Italia, hoc Drnydum in
Gallia, hoc Gymnosophistarum in India
fuit institutum. EVLOG. Speciosum
videri posset hoc argumentum, nisi esset
vitiosum non una parte. Faceffe nil scri-
pserint

pferint in schola , nil ergo in tabellas do-
mi retulerunt? unde igitur eorum scripta
ad nos permanarunt? Deinde, priscorum
scriptio fuit admodum operosa & diffi-
lis; nec sine majore sumptu. Cera illi,
aut lino, philyris, corticibus, foliis arbo-
rum, plumbo, membranis, palimpsesto
utebantur *a*. Nos commodissime charra
urimur, typographiis gaudemus; ratio
scribendi expeditissima, modo non magis
placeat labore otium. Addo: Si argu-
mentatio tua ullarum sit virium, mos A-
cademiarum omnium erit abolendus;
ubi non audire solum, sed & scribere at-
que annotare discipuli solent. Quin igitur
ad Academias excurris, & tuam illis ad-
ditionem ac commentationem ingeris,
omnemque scriptiōnem tollis? cave hic
verbulum addas, aut suppletionem pedum
salutaberis. Sed quia pharetram tuam, ut
conjicio, nondum exhaustisti; dic porro,
& oppone plura.

F A V S T. En ergo quintam tragulam:
Quid si ejuscemodi commentaria & No-
tae tinea, muribus, blattis in epulum ce-
dant, quid si aqua illa jugulent, quid si ca-
nis ea concerpat, fur auferat, ignis com-
burat, casus alius eripiat? E V L O G.
Quid si caelum ruat? hi hostes non tantum
libris, sed & vestibus, pecuniis, domi-
bus

F 5

a De veterum scribendi ratione fusius Guido Pan-
sirolinus, volum. 2. Memorab. tit. 13. & in
eius Henricus Salmuth.

bus timendi : num ideo vestem non conficias , pecuniam non colligas , domum non construas , quia hæc vel auferri , vel comburi possunt ? Non nescio quid Antisthenes cuidam dixerit , qui librum , in quem omnia retulisset , perditum plorabat . Cui vir sapiens : Atqui hæc , inquebat , oportuit animo commendare , non chartis . Quo effato philosophus non voluit memoria mandari omnia (quis enim id possit ?) sed multa , quod & nos docemus , ne serinia nostra doctiora sint , quam ingenia nostra . Sed perge , si liber , obducere .

FAVST. Sextam igitur extollo togulam : Quis chartaceam supellectilem suam quocumque secum circumvehat ? Stilphon sua secum omnia ferebat mente , non chartis . EVLOG. O te militem , Romanum scilicet , & prisce roboris ! Vetus Romanus miles pro more ac ritu militiæ habuit , quadruplicia portanda onera : *Cibum* , *Viensilia* , *Vallum* , *Arma* . Expende singula . *Cibus* , panis fuit buccellatus in mensem dimidium , sæpe totum . *Viensilia* , Hasta & Scutum , præter hæc , seris , corbis , rutrum , securis , lorum , falx , catena , olla , veru , & si quæ alia ad victum sunt . *Valli* , tertium onus . Ex ultionos , aut quaternos , aliquando septenos , aut etiam duodenos vallos *a* tulerunt , ut , si castra subito locanda , vel alia foret

a Vallus. ein Pfal oder Hebsack.

foret necessitas, vallare statim se liceret. *Arma*, quartum onus, galea, lorica, gladius. Ista omnia Romano militi ferenda *a*. hæc mihi aut scias, è Lipsio Excerpta suggerunt. Et numquid recte talem te militem dixi, quadruplici, tantoque huic oneri portando parem, qui duos tresve chartaceos libellos ferre refugis? Addo: Excerpta, si cum iudicio fiant, non facile umquam in eam molem excrescent, quæ non expedite commodèque ex uno loco in alium transferatur. Mecum senties, cum Excerptendi modum à me accipies. Stilponi pax sit, & eat bonis avibus, qui Demetrio Poliorcetae interroganti; Num quid perdidisset? *Nihil*, inquit, *omnia namque mea mecum sunt*. Cum tamen patrimonium illius in prædam cesserit, filias & patriam hostis rapuerit. At ille habebat secum vera bona, intelligentiam & memoriam artium & disciplinarum omnium capaces, insuper & virtutes rectique conscientiam. His sese bonis solabatur Stilpon *b*. Sed quid hæc adversus Notas & Excerpta? Etiamnum habes, quod obducas? Septimam quoque tragulam emitte.

FAVSTIN. Dictis acquiescere statueram: sed, ut jubes, hæc addo: Videri tempus non adeo religiose ac utiliter expen-

a De his Lipsius l. 5. Rom. milit. dial.

b De hoc vide Senecam l. de Constantia sap. c. 5. & epist. 9 post med.

pendi colligendis Excerptis. EVLOG.
 Hæc quidem, Faustine, commodius retinisset silentium. Cave hic idem tibi occinam, quod Apelles Alexandro Macedoni de coloribus imperite multa disserenti, silentium comiter suadens: Aut sile, ait, aut pueri, qui colores terunt, te ridebunt. Tunc temporis prodigentiam hic objicias? Re nulla utilius expendes tempus quam conficiendis Excerptis. Illud verissimè tempus est non solum prodigere, sed studio perdere, libros otiose volvere, multa legere, nihil excerpere, nihil memoriæ recolendum seponere. Hæc vera temporis jactura est, legisse, & aut nihil retinuisse, quod diu inhareat, aut nihil excerpisse, quod usui futuro serviat. Si temporis pretium æstimare noris, nil unquam leges, nec quidem animi causa, quin simul excerpas. Otiosa, vana, nugatoria est lectio, cui nulla miscetur scriptio. Nisi Thomam Kempensem aut similes legas. Quamvis nec hanc quidem lectionem velim annotationis omnis expertem. At sunt, qui studiosos se putent, cum libro signū infixerint, eumque fecerint stigmatiam. Ohe libellū miserū! Ohe, quem tales sauciant injuriæ. Nam ungue codici notam imprimere, pagella auriculam inflectere, atramento aut minio, quæ placent, inducere, pigritia est prorsus sordida, & maximam partem inutilis, ac supervacanea. Quid libros his

con-

con-
 nullu
 gna
 brev
 mun
 Si
 phar
 cund
 toro
 F.
 bes,
 emit
 omni
 Quid
 quod
 E v
 pigri
 di dic
 ce se
 litter
 inani
 jun
 grand
 ni pu
 ridicu
 ipse sa
 id mi
 ritur.
 rimis
 præs
 limi.
 lare co

a Vi

contumeliis incestamus? Exiguum, aut nullum est memoriæ subsidium, & magna libri infamia. Si quid notatum vis, breviter exscribe, & librum præsta immunem ab hoc dedecore.

Si quid tragularum, Faustine, superest, pharetram omnem vacua; concute secundum pectus a, & objectiones sparge toto plautro.

FAVST. Restat unica, sed non hebes, ut arbitror. Octavam ergo tragulam emitto: Sunt hoc ævo scriptorum panē omnium indices copiosi, indices optimi. Quid fatiger frustra? ab indicibus petam, quod lubet discere.

EVL O G. Has voces jam novi. Hoc pigri aut juvenculi ab experientia invalidi dicunt. Novi ergo imperitissimos hostes fermunculos. Sunt adolescentuli vix litteris primis leviter tincti, qui his sese inaniis quietos reddunt: Ad indices, a-
junt, confugiemus, & eruemus inde non grandi labore quidquid placuerit. O boni pueri, erratis toto cœlo. Consilium ridiculum & vanum. Expertus sum ego ipse sapiissime, inter indices plerumque id minime inveniri, quod maxime quæritur. Non dicam, quod amplius est, à plurimis ipsam quærendi artem ignorari, præsertim cum indices sibi sint dissimilimi. Sed neque hic indices in jus ambulare cogam, qui sæpe fallunt, & ludificant
quæ.

a Virgil. lib. 7, Æneid, circa med.

quarentem falsis numeris; non raro magnum quid pollicentur, & vix pauculas repræsentant vuculas. Quoties totas horas, totos imo dies jejuns & avidus scrutator indices pervestigat, & vix quidquam, quod ad rem fit, expiscatur; oleum perdit, & operam ludit. Quid? quod auctores plurimi, eos indices, quos suis libris attexunt, non ipsi conficiant, sed id genus operæ aliis committant. Hinc errores in indicibus innumeri. Hoc autem creberrime fieri certo mihi constat. Quid vero facias libris illis, qui quidem optimi, sed nullos habent indices? undique repulsam ferimus. Verum, ut sint ista, quæ opponebas, verissima, numquam tamen alienis tam jucunde, nec tam apposite, neque utilitate tanta, ut nostris utimur. Et, o mi Faustine, serum nimis est, cum monstranda eruditio, eam ex alienis libris, aut librorum indicibus conari effodere. Negotium anceps & revera fallax est, velle fieri eruditum ejuscemodi Elenchis & Nomenclaturis.

Sed omnes pulchellas rationes istas excogitat pigritia. Hæc, ut scias, nonnumquam ingeniosa est, præsertim in sui patrocinium. Quod Excerpti curam aversemur, ratio pane unica hæc est: Odimus laborem & fugimus. In eo res vertitur; pigri sumus, & molestiam enotandi nolumus subire, ideo legimus, &

nihil

„ Da ligt der Hase im Pfeffer.

nihil
mus.
ad ma
atram
do sel
charta
scripti
otiosi
diam
nobis
Optim
rima
item,
de do
lector
ptatis
tempu
fors o
His or
Potera
Quæ e
Adver
quæ o
boni f
quod
nihil d
de; u
rum su
dition
re, fa
mortal
plures

a La

nihil nobis seligimus, ut non labore-
mus. Operosum nobis videtur semper
ad manum habere chartam, calamus,
atramentum, & inter legendum, mo-
do sella surgere, modo has, modo illas
chartasprehendere, lectionem turbare,
scriptionem interjungere. Lectores esse
otiosi volumus. Ita dum alimus desi-
diam, fovemus ignorantiam. Hoc uno
nobis blandimur, quod multa legerimus.
Optime dixit Aristippus: Non, qui plu-
rima comedunt, ii perinde sani sunt;
item, non qui plurima legunt, ii perin-
de docti sunt *a*. Apage mihi otiosulos
lectores illos, qui animi tantum, volu-
ptatis, & otii causa legunt, qui, ut
tempus fallant, librum arripiunt, & quod
fors obtulerit, curiosis oculis percurrunt.
His omnibus illud Plinii insulurrandum:
Poteratis, o boni, has horas non perdere.
Quæ enim hæc lectio est, quæ nihil in
Adversaria, nihil in scrinia recondit,
quæ oblivioni & ventis spargit, si quid
boni seminis repertum. Idem isti faciunt,
quod qui multum edendo ingerunt, &
nihil digerunt. Vt concoquas, sic comede;
ut excerpas, sic lege. Hoc littera-
rum supellectilem parat, hoc seriam eru-
ditionem conciliat. Non caret res labo-
re, fateor, quid aurem magni sine hoc
mortalibus venditur? Novi ego com-
plures mediocri ingenii homines, qui
per

a Lært. in Aristipp.

per hanc ipsam Excerptorum industriam evaserunt ad magna. Quod illis nec memoria, nec ingenium contulit, id liberaliter Notæ dederunt & Excerpta. Hoc vere tuum est, quod tuum feceris annotando, hoc tibi utilissimum experieris, quod in tuam extraxeris utilitatem excerptendo.

In primæ partis coronidem do testem virum doctissimum Franciscum Sacchinum, qui hanc ipsam Notandi sollicitiam summe approbans, his omnino verbis: Maximi, ait, quique viri & commendant, & adhibent sedulam Excerptendi curam. Profecto fidem superat, si quis & accurate, & continenter scripto conserver, quidquid constans lectio memoria dignum indies offert, quanta, quam brevi egregiarum rerum copia congeratur.

Verissimum est, & oraculum puta. Testes adjungo mihi familiarissimos, qui mirari se aiebant, & verò etiam laxati litterariam supellectilem suam tam suaviter, tempore non admodum multo è Notis crevisse. Levibus impendiis licet hic distescere, Faustine, non legendum tantum, sed & excerptum. Atque hæc præfati oportuit. Iam constat, ni fallor, Excerptorum necessitas, quæ autem eorum methodus, & quomodo excerptum sit, parte altera trademus. Atque ita jam diem

a Sacchin. de Ratione libros legend. mihi p.

PARS I. CAP. V. 8r

diem deduximus ad umbilicum. Pars altera in pomeridianum tempus commodè rejicietur. Tu verò meus hodie conviva eris. Sed morem meum nosti; nec Plautinum illud ignoras: Propter te vicinia non videbit majorem fumum. Eamus; vocat mensa, sed, quod pramoncam, frugalis.

G

PARS